

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітнійступінь)

на тему «Психологічні чинники формування конфліктності підлітків в умовах цифрового середовища»»

ХАІ.704.760пМ.21О.053.720Пм02 КР

Виконав: здобувач (ка) бкурсугрупи №760пМ

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»

(найменування)

Гринько Д. М.

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: Покліпач О. О.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: Фролова Є. В.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2021

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Рівень вищої освіти другий магістерський

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код і найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»
(код і найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»
(найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ю. І. Гулий

(підпис)

(ініціали та прізвище)

«06» жовтня 2021 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Гринько Діана Миколаївна
(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Психологічні чинники формування конфліктності підлітків в умовах цифрового середовища»»

керівник кваліфікаційної роботи Покліпач О.О. кандидат психологічних наук, доцент кафедри 704

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Університету №1733-уч від «29» жовтня 2021 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «10» грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи дослідити психологічні чинники формування конфліктної поведінки підлітків.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати) _

1. Провести теоретичний аналіз проблеми психологічних чинників формування конфліктності підлітків в умовах цифрового середовища.

2. Вивчити співвідношення акцентуацій характеру та стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації.

3. Дослідити взаємозв'язок між конфліктністю та вольовою саморегуляцією підлітків.

4. Визначити гендерні відмінності конфліктної поведінки підлітків.

5. Розробити теренінгову програму, спрямовану на розвиток навичок розв'язання конфліктів у підлітків.

5. Перелік графічного матеріалу: _____

Рис. 3 _____ Табл.

4 _____

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Покліпач О.О.	11.10. 21	15.10. 21
2	Покліпач О.О.	18.10. 21	23.10. 21
3	Покліпач О.О.	15.11. 21	22.11. 21

Нормоконтроль _____
(підпис)

С. В. Кузьміна
(ініціали та прізвище)

«10» грудня 2021 р.

7. Дата видачі завдання «06» грудня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	06.10.21-07.10. 21	
2.	Складання плану роботи	08.10. 20-10.10. 21	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10. 21-15.10. 21	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарію для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.10. 21-23.10. 21	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.10. 21-07.11. 21	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.11. 21-12.11. 21	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.11. 21-22.11. 21	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додатку (ків) та змісту.	23.11. 21-24.11. 21	
9.	Передзахист.	25.11.2021	
10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	26.11. 21-03.12. 21	
11.	Оформлення та підписання відповідної	06.12. 20-08.12. 20	

	документації.		
12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	08.12. 21-09.12. 21	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	10 .12. 21	
14.	Захист.	13-14.12. 21	

Здобувач

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Реферат

Дипломна робота. 74с., 4 табл., 3 рис., 7 дод., 56 джерел

Ключові слова: КОНФЛІКТНІСТЬ, АГРЕСИВНІСТЬ, ПІДЛІТКИ, АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРА, ВОЛЬОВА САМОРЕГУЛЯЦІЯ.

Об'єкт дослідження – конфліктність підлітків. Предмет дослідження – психологічні чинники конфліктності підлітків. Мета роботи – дослідити психологічні чинники формування конфліктної поведінки підлітків. Методи дослідження: 1. Теоретичний (аналіз наукової літератури та узагальнення теоретичного матеріалу); 2. Тестування (діагностика типу акцентуації - опитувальник Г. Шмішека і К. Леонгарда; діагностика рівня розвитку вольової саморегуляції методика А.В. Звіркова Є.В. Ейдмана; діагностика стилю поведінки у конфліктній ситуації опитувальник Томаса – Кілмана; Методика «Особистісна агресивність та конфліктність» Є. П. Ільїна, П. А. Ковальва); 3. Методи математико-статистичної обробки даних: коефіцієнт кореляції Спірмена, метод порівняння середніх за критерієм Манна-Уїтні.

Висновки: Вивчивши співвідношення серед представлених типів акцентуації характеру найчастіше зустрічається гіпертивний тип, серед стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації найчастіше зустрічається співпраця. Визначивши гендерні відмінності конфліктної поведінки підлітків. У дівчаток виявили більш виражені показники, ніж у хлопчиків. Дівчатка схильні до співпраці, ніж хлопчики. Так само дівчата більш непоступливі, ніж хлопчики.

Abstract

Robot diploma. 74s., 4 tbl., 3 fig., 7 dod., 56 dzherel

Key words: CONFLICT, AGGRESSIVE, PIDLITKI, ACCENTUATION OF CHARACTER, VOLOVA SELF-REGULATION.

The report is about the confidentiality of the communication. The subject of pre-education is psychology officials of confrontation with children. Meta robots - to trace the psychological bureaucrats of the formation of the confidential behavior of the children. Doslidzhennya methods: 1. Theoretical (analysis of scientific literature and publication of theoretical material); 2 Testing (diagnostics of the type of accentuation - the expert of G. Shmishek and K. Leonhard; diagnostics of the development of voluntary self-regulation methodology of A.V. Zvirkov and V.V. "P. Pyina, P. A. Kovalva); 3. Methods of mathematical-statistical data processing: correlation analysis by Spirmen's method, U-criterion of Mann-Uitni, Visnovki: Investigating middle presentation of middle types of accentuations to the nature of the most frequent development of situations By identifying the gender of the conflict behavior of the children. The females showed higher indicators, but not the lads. Women are smart until they are spivpratsi, nizh lads. So the girls themselves are more inappropriate, not the boys.

Реферат

Дипломная работа. 74с., 4 табл., 3 рис., 7 прил., 56 источников

Ключевые слова: КОНФЛИКТНОСТЬ, АГРЕССИВНОСТЬ, ПОДРОСТКИ, АКЦЕНТУАЦИЯ ХАРАКТЕРА, ВОЛЕВАЯ САМОРЕГУЛЯЦИЯ.

Объект исследования – конфликтность подростков. Предмет исследования – психологические причины конфликтности подростков. мишень работы – исследовать психологические причины формирования конфликтного поведения подростков. Методы исследования: 1. Теоретический (анализ научной литературы и обобщение теоретического материала); 2 Тестирование (диагностика типа акцентуации – опросник Г. Шмишека и К. Леонгарда; диагностика уровня развития волевой саморегуляции методика А.В. Зверкова Е.В. Эйдмана; диагностика стиля поведения в конфликтной ситуации опросник Томаса – Килмана; Методика «Личностная агрессивность и конфликтность » Е. П. Ильина, П. А. Ковальва); 3. Методы математико-статистической обработки данных: корреляционный анализ методом Спирмена, U-критерий Манна-Уитни, Выводы: Изучив соотношение среди представленных типов акцентуации характера наиболее часто встречающийся гипертивный тип, среди стилей поведения подростков в конфликтной ситуации чаще всего встречается сотрудничество. Определив гендерные отличия конфликтного поведения подростков. У девочек обнаружили более выраженные показатели, чем у мальчиков. Девочки склонны к сотрудничеству, чем мальчики. Так же девушки более неуступчивы, чем мальчики.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА	5
1.1. Поняття конфліктів та конфліктної поведінки.....	5
1.2. Психологічні особливості підліткового віку.....	9
1.3 Конфліктність як особливість перебігу підліткового віку.....	15
1.4 Формування конфліктності підлітків в умовах цифрового середовища.....	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	26
2.1. Характеристика вибірки.....	26
2.2. Характеристика методів дослідження.....	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	32
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА.....	33
3.1. Співвідношення акцентуацій характеру та стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації.....	33
3.2. Взаємозв'язок між конфліктністю та вольовою саморегуляцією підлітків.....	43
3.3 Гендерні відмінності конфліктної поведінки підлітків.....	46
3.4. План програми тренінгу з розвитку навичок розв'язання конфліктів у школі.....	49
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	55
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	64

Вступ

Актуальність теми дослідження. Нині ми можемо спостерігати активну перебудову в усіх сферах суспільства, що, безумовно, також вони неминучі в усіх соціальних структурах і необхідних суспільного розвитку.

Однією з цих проблем, яка потребує самодослідження, є фактори та причини конфліктів особи. Особливо яскраво це явище проявляється в підлітковому віці, коли відбувається активне становлення особи.

Знання факторів підліткових конфліктів необхідне для розуміння протиріччя між потребами та можливостями їх задоволення, що вплине на розвиток відповідних навичок самооцінки, корекцію власної поведінки у взаємодії з однолітками, батьками та вчителями.

Конфлікти між підлітками з кожним роком нарастають і загострюються, що призводить до зростання хуліганства, крадіжок, злочинності, підліткової злочинності. Будь-яке протиріччя, яке може обмежити права зростаючого індивіда, одразу викличе протестну реакцію, емоційний крах. Схильність до конфліктів викликає конфлікт, який є важливою соціально-психологічною проблемою в освітньому процесі. Правильне керівництво вчителя у розв'язанні чи попередженні конфлікту сприяє підвищенню ефективності педагогічного спілкування з учнями. Обов'язковою умовою цього, а також важливим фактором подолання негативних проявів конфлікту є розуміння вчителем особистості учня, що сприяє гармонійному розвитку як особистості вчителя, так і особистості учнів.

Об'єкт дослідження – конфліктність підлітків.

Предмет дослідження – психологічні чинники конфліктності підлітків.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є дослідження психологічних чинників формування конфліктної поведінки підлітків.

Відповідно до мети були визначені наступні завдання:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми психологічних чинників формування конфліктності підлітків в умовах цифрового середовища.

2. Вивчити співвідношення акцентуацій характеру та стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації.

3. Дослідити взаємозв'язок між конфліктністю та вольовою саморегуляцією підлітків.

4. Визначити гендерні відмінності конфліктної поведінки підлітків.

5. Розробити тренінгову програму, спрямовану на розвиток навичок розв'язання конфліктів у підлітків.

Для досягнення поставленої мети та завдання у роботі було використано наступні методи: теоретичні (аналіз, порівняння та узагальнення даних), емпіричні (тестування) та методи математико-статистичної обробки отриманих результатів.

Для емпіричного дослідження використано наступні психодіагностичні методики: психологічні методики: методика визначення акцентуацій характеру (К. Леонгард), методика К. Томаса «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації», методика «особистісна агресивність і конфліктність» (Є.П. Ільїн, П. А. Ковальов), методика дослідження вольової саморегуляції А. Зверькова та Є. Ейдмана.

Методи математико-статистичної обробки даних: коефіцієнт кореляції Спірмена, метод порівняння середніх за критерієм Манна-Уїтні.

База проведення дослідно-експериментальної роботи – м. Харків, Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 17 Харківської міської ради Харківської області, 9-А та 9-В класи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Поняття конфліктів та конфліктної поведінки

На сьогоднішній день в психології не існує єдиної думки стосовно визначення поняття «конфлікт» та розуміння його сутності.

Виокремлено два основних підходи до визначення конфлікту. За першого підходу конфлікт визначається як зіткнення, протиставлення як мінімум двох взаємовиключних сил, тенденцій, як радикальна форма загострення протиріччя (А. М. Бандурка, Ф. М. Бородкін, С. П. Бочарова, Н. М. Коряк, А. В. Тимченко, В. Б. Шапар). За такого підходу конфлікти можливі і в неживій природі. Поняття конфлікт та протиріччя фактично стають рівними за обсягом. [11, с. 143].

За другого підходу під конфліктом розуміють усіляке зіткнення протилежно спрямованих, несумісних потреб, мотивів, інтересів, думок, актів поведінки приблизно рівних, тобто здатних протидіяти одне одному (В. І. Андрєєв, А. Я. Анцупов, Н. В. Грішина, А. А. Малишев, Т. О. Полозова, А. І. Шипілов). Такий підхід передбачає, що суб'єктами конфліктної взаємодії можуть бути або окремі особистості, або групи людей.[1].

Конфлікт — це (від лат. Conflictus — зіткнення) зіткнення різноспрямованих цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів суб'єктів взаємодії, заданих ними у жорсткій формі. В основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, яка включає або суперечливі позиції сторін у всіх випадках, або протилежні цілі чи засоби їх досягнення в тих чи інших обставинах, або розбіжні інтереси, бажання, мотиви опонентів тощо.[44].

Поняття конфлікту тісно пов'язане з поняттям конфліктність. У сучасній літературі це поняття вживається в різних значеннях, використовується різними науками в різних контекстах, що призводить до загальної термінологічної неоднозначності та ускладнює його теоретичне та емпіричне вивчення. Оскільки наше дослідницьке питання про психологічні детермінанти виникнення конфліктної поведінки займає важливе місце у вивченні конфлікту, то для кращого розуміння конфлікту та його функціонування їм слід чітко визначити зміст поняття «конфліктність».

Конфліктність у психології прийнято тлумачити або як суто особистісну властивість, або як зовнішньо-внутрішнє утворення, характерне для процесу спілкування й взаємодії між людьми.[26].

Конфліктність на рівні особистості розуміється як інтегративна її властивість, що є симптомом комплексом компонентів та виявляється у потребі пошуку конфліктних ситуацій[19].

Конфліктність у значенні властивості особистості є континуумом, обмеженим полюсами мінімального і максимального вираження. А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов розкривають конфліктність як зовнішньо-внутрішнє утворення (у розширеному значенні), тобто як міру готовності особистості до розвитку і вирішення проблемних ситуацій соціальної взаємодії шляхом конфліктів, а також як відносну частоту участі людини у реальних конфліктах, порівняно з іншими людьми [1].

Представники ситуаційного підходу до конфліктів дають свою інтерпретацію природи виникнення конфліктів і визначення конфліктності. У. Клар конфліктною особистістю називає людину, яка є учасником конфліктних взаємодій, тобто має підвищену схильність до сприйняття ситуацій як конфліктних або визначає її як схильну до конфліктного реагування на ті чи інші обставини. За К. Хорні, конфліктність може бути характеристикою «невротичної особистості», тобто людина невротично реагує на життєві ситуації, які у здорової людини не викликають конфлікту взагалі [16]

Визначення конфліктності, яке описано Г. В. Ложкіним та Н. І. Пов'якель, що конфліктність особистості — це риса вдачі та особистісна властивість, що припускає частоту ескалації й вступу особистості у конфлікт та визначається комплексною дією чинників: психологічних (темперамент, агресивність, ригідність, низька саморегуляція, актуальний емоційний стан, соціально-психологічні установки і цінності, компетентність у спілкуванні та ін.), соціальних (умови життя й діяльності, особливості середовища й соціального оточення, загальний рівень культури та ін.) [35].

Оскільки метою дослідження є – підлітки, варто звернути увагу на праці Л. І. Божович, де визначено ядром конфліктної поведінки, яка призводить до моральної деформації особистості, є не біологічні особливості, а недоліки сімейного та шкільного виховання, тобто психолого-педагогічна занедбаність та пасивність підлітка. Підліток очікує уваги і розуміння, але недовіра дорослого до нього породжує психологічний бар'єр, непорозуміння, конфліктність [7].

Психологічні конфлікти відіграють істотну роль у формуванні нових рис характеру і в перебудові особистості, їх розв'язання є гострою формою розвитку — відбувається зміна структури особистості підлітка і становлення нових стосунків. Конфлікт переводить його учасників на якісно новий рівень взаємодії, що супроводжується переорієнтацією цінностей, усвідомленням і формуванням особистих і групових інтересів, зміною структури спілкування, руйнуванням старих і створенням нових моделей легітимації. Вивчаючи феномен конфлікту, вони виділяють не тільки його види, причини його появи, а й типологію конфліктних особистостей і поведінки в конфліктних ситуаціях. [12].

У 1972 р. Кенет У. Томас і Ралф Х. Кілмен розробили тест оцінки стилю поведінки особи в конфліктній ситуації. Класифікація ґрунтується на аналізі дій особи за двома ознаками: наполегливості, з якою вона прагне до реалізації своїх інтересів, і ступеня її готовності врахувати інтереси іншої сторони.

К. Томас унаслідок своїх досліджень створив оригінальну програму дослідження та опису стилів конфліктної взаємодії людей у реальних умовах. Залежно від орієнтації особистості на досягнення своїх власних цілей чи на цілі партнера, К. Томас, Р. Кілмен, Дж. Мутон та Р. Блейк визначили п'ять стилів поведінки, можливих у конфліктній ситуації: конкуренція, співробітництво, уникання, пристосування та компроміс. Ці стилі визнані більшістю спеціалістів, які працюють над проблемою конфліктів, хоча іноді описуються ними за допомогою різних термінів[63].

Він повинен зупинитися на особливостях кожного стилю поведінки:

1. Стиль змагання або суперництва – цей стиль зазвичай використовують люди, які активні та схильні вирішувати конфлікти будь-яким способом, який їм зручний. Така людина не зацікавлена в співпраці з іншими людьми, але здатна приймати вольові рішення. Тобто така людина прагне передусім задовольнити власні інтереси за рахунок інтересів інших, змушуючи їх погодитися на своє вирішення проблеми. Гасла: «Сильний завжди правий»; «Переможців не судять»[55].

2. Стиль уникнення або уникнення – стиль уникнення досягається, коли людина не відстоює власні інтереси, не співпрацює з іншими для вирішення проблеми або просто уникає вирішення конфлікту. Гасла: «Не буди лихо, поки спокійно»; «Не чіпати, поки не зламається»; «Мій дім на межі» [55].

3. Стиль пристосування або поступливості – особистість діє спільно з іншою людиною, навіть не намагаючись відстоювати власні інтереси. Такий підхід радять застосовувати у тих випадках, коли результат зіткнення має велике значення для опонента і не дуже суттєвий для нас [13].

Такий стиль зовні схожий на стиль уникання, оскільки також може дати додатковий час для обдумування проблеми. Але суттєва відмінність полягає в тому, що особистість, яка застосовує стиль пристосування, не ухиляється від вирішення проблеми, а діє спільно з опонентом, погоджуючись на його варіант розв'язання конфлікту.

4. Кооперативний стиль - цей стиль характеризується активною роботою над вирішенням проблеми, об'єднанням прагнення якомога більше задовольнити як власні інтереси, так і інтереси іншої сторони. Такий підхід зазвичай займає багато часу та зусиль, але дає змогу виявити та максимально врахувати приховані інтереси обох сторін [55]. Гасла: «Один розум добре, а два краще»; «Кожна пригода дорога мудрості»

5. Стиль компромісу – компроміс, по суті, є пошуком балансу між даванням і отриманням і спільним. Тобто, прагнучи знайти спільну мову, сторони погоджуються частково задовольнити свої потреби, щоб підтримувати стосунки і хоча б щось отримати [55].

Компроміс також вимагає певних зусиль, але, на відміну від співпраці, він не розкриває всіх прихованих інтересів, обмежуючи вирішення лише тих питань, про які опоненти вважають за потрібне говорити. [13].

Стиль поведінки в конфліктній ситуації має вирішальне значення для подальшого розвитку і завершення конфлікту. К. Томас виділяє умови продуктивного завершення конфліктної взаємодії:

- 1) належна оцінка того, наскільки особа прагне задовольнити власні інтереси та інтереси іншої сторони;
- 2) адекватне усвідомлення відповідності обраної моделі поведінки конкретній ситуації;
- 3) з урахуванням сили супротивника, влади, що знаходиться в його розпорядженні;
- 4) правильне визначення джерела конфлікту;
- 5) з урахуванням характеру відносин з іншою стороною;
- 6) з урахуванням ваших особистих особливостей та особливостей суперника [21].

1.2 Психологічні особливості підліткового віку

Підлітковий вік має принципове значення у розвитку та становленні особистості людини. У цей період значно збільшуються розміри діяльності

дитини, змінюється її характер, відбуваються відчутні зміни в структурі особистості за рахунок перебудови існуючих структур і появи нових утворень. , закладаються основи свідомої поведінки. , виникає соціальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і установок. І все це відбувається на тлі протиріч між фізіологічним і психічним розвитком дитини, на тлі духовного становлення. Таким чином, підлітковий вік характеризується фахівцями як перехідний, важкий, важкий, критичний.

Це наче друге народження, писав В.А. Сухомлинський: «І очі не ті, і голос уже не той, і це найголовніше - сприйняття навколишнього світу інше, ставлення до людей, вимоги, запити, інтереси все якісно інше»[18].

Звідси і неадекватність реакцій у взаєминах з оточуючими, суперечливість у діях і вчинках, які сприймаються дорослими як аномалія, відхилення від суспільних правил, В.А. Сухомлинський, виділяючи такі суперечності в духовному розвитку підлітка, вважав їх природними, відповідними цього періоду вікового розвитку дитини.

Це непримиренність зі злом, брехня, воля до боротьби з несправедливістю і нездатність зрозуміти складні явища життя. Це прагнення бути добрим, прагнення до ідеалу і нетерпимість до повчань, безпосередній виховний вплив дорослих. Це бажання самоствердитися і нездатність зробити це цивілізовано. Це потреба в пораді, допомозі, небажання звертатися з нею до дорослих. Це багатство бажань, різноманітність потреб і обмежена сила, досвід їх досягнення. Це зневага до індивідуалізму, егоїзму та розумної гордості. Це романтичне закоханість і грубі витівки. Це дивує перед лицем невичерпності наукових досягнень і легковажного ставлення до навчання. [18].

Така поведінка і ставлення до того, що оточує підлітка, посилюється, а в деяких випадках посилюється рядом психофізіологічних причин, обумовлених віковими змінами. Через нерівномірність росту і розвитку підлітки відчувають тимчасову дисгармонію в координації рухів, деяку незграбність, незграбність, які з часом проходять.

Але різкі зміни параметрів тіла викликають у них певний психологічний дискомфорт, який підлітки намагаються приховати, замкнувшись у собі, комплексуючись або, навпаки, намагаючись поводитися нахабно, нахабно, не завжди пристосованим до ситуації, в якій вони. проявити себе.

Через швидкий розвиток виникають труднощі в роботі серця, легенів і кровопостачання головного мозку.

Тому для підлітків характерні зміни тону судин і м'язів. А такі зміни викликають швидку зміну фізичного стану і, як наслідок, настрою. Зазвичай в підлітковому віці емоційний фон стає нерівномірним і нестійким. До цього треба додати, що дитина зобов'язана постійно пристосовуватися до фізичних і фізіологічних змін, що відбуваються в його організмі, щоб пережити ту саму «гормональну бурю». Емоційна нестабільність посилюється статевим збудженням, що супроводжує процес статевого дозрівання. Статеве дозрівання залежить від ендокринних змін в організмі.

Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють гіпофіз і щитовидна залоза, які стимулюють роботу більшості інших ендокринних залоз. Активація і складна взаємодія гормонів росту і статевих гормонів викликають інтенсивний фізичний і фізіологічний розвиток. Зміна зросту і ваги супроводжується зміною пропорцій тіла. Спочатку збільшується довжина рук, потім ніг. З'являються вторинні статеві ознаки – зовнішні ознаки статевого дозрівання.

Голоси хлопців змінюються. Всі ці процеси перебудови організму тривалі і важкі, але конче необхідні, щоб перетворення дитини в дорослого, у дорослого, стало причиною і основою підліткової кризи.

Через швидке зростання і перебудову організму в підлітковому віці інтерес до їх зовнішнього вигляду різко зростає. Формується новий образ фізичного «Я».

Завдяки гіпертрофованому значенню дитина гостро відчуває всі недоліки зовнішності, реальні й уявні. Непропорційні частини тіла, дискомфорт в русі, неправильні риси обличчя, шкіри, дитяча втрата чистоти, зайва вага або

худорлявість - все це розчаровує, а іноді призводить до відчуття неповноцінності, ізоляції або навіть втрати життя невроз [20].

Важкі емоційні реакції на їх появу у підлітків пом'якшуються теплими і довірливими стосунками з близькими дорослими, яким, безсумнівно, потрібно проявити розуміння і тактовність. І навпаки, нетактовне зауваження, яке підтверджує найгірші страхи, плач чи іронія, що відводить дитину від дзеркала, посилюють песимізм і, крім того, невроз.

На образ фізичного «Я» і загального самосвідомості впливає швидкість статевого дозрівання. У найменш вигідному становищі знаходяться діти з пізнім статевим дозріванням; Прискорення створює кращі можливості для особистого розвитку. Навіть дівчата з раннім фізичним розвитком, як правило, більш впевнені і спокійні.

Для хлопчиків особливо важливі терміни їх дорослішання. Фізично розвинений хлопчик сильніший, ефективніший у спорті та інших видах діяльності, впевненіший у стосунках з однолітками. Поряд із зовнішніми та об'єктивними проявами дорослості виникає й відчуття дорослості – ставлення підлітка до себе як до дорослого.

Цей суб'єктивний аспект дорослості вважається центральним новоутворенням підліткового віку. Почуття зрілості - це особлива форма самосвідомості. Це проявляється в прагненні кожного ставитися до них як до дорослих. Він претендує на рівноправність у відносинах зі старшими і йде на конфлікти, відстоюючи свою позицію. Відчуття дорослості виявляється також у прагненні до самостійності, прагненні захистити якусь сторону свого життя від батьківського втручання. Це стосується питань зовнішності, стосунків з однолітками, можливо - виховання. Відчуття дорослості пов'язане з моральними нормами поведінки, які в цей час засвоюються дітьми.

Формується моральний «кодекс», який забезпечує підліткам чіткий стиль поведінки в дружніх стосунках з однолітками.

Використовуються суто зовнішні сторони дорослості: зовнішність, поведінка, яка нібито є свободою у прийнятті рішень. Підліток, намагаючись

наслідувати дорослих, намагається розширити свої права і можливості, переглянути своє ставлення до вимог батьків і вчителів. Але малий життєвий досвід, неоднозначне сприйняття соціальної ситуації призводять до розбіжностей з дорослими, породжують конфлікти між ними.

Однак конфліктних ситуацій можна уникнути, якщо при їх виникненні враховувати особливості психічного розвитку дитини.

Поряд з почуттям дорослості Д. Б. Ельконін розглядається підліткові тенденція до дорослості - прагнення бути, здаватися і вважатися дорослим. Розвиток дорослості в різних її проявах залежить від того, в якій сфері намагається затвердитися підліток, який характер набуває його самостійність. Важливо і те, задовольняє його формальна самостійність, зовнішня, що здається стороною дорослості, або потрібна самостійність реальна, відповідає глибокому почуттю[40].

На цей процес впливає система взаємин, у які входить дитина – визнання чи невизнання своєї дорослості батьками, вчителями та однолітками. Почуття дорослості стає центральним новоутворенням підліткового віку. Дослідивши себе, особистісну нестійкість, у дитини формується «Я - концепція» - система внутрішньо узгоджених уявлень про себе, образів «Я».

Підліток відкриває свій внутрішній світ. Складні переживання, пов'язані з новими стосунками, їх особистісні риси, їхні вчинки аналізуються ним упереджено. Підліток хоче зрозуміти, ким він є насправді, і уявити, ким хотів би бути. Образи «Я», які створює у своїй свідомості підліток, різноманітні – вони відображають усе багатство його життя.

Фізичне «Я», тобто ідея власної зовнішньої привабливості, уявлення про його дух, його здібності, його силу характеру, його товариськість, його доброту, його союз, утворюють великий шар «Я - поняття» - так зване реальне «Я». Пізнання себе, своїх якостей веде до формування когнітивного компонента (когнітивного) «Я – поняття». З нею пов'язані два інших - оцінний і поведінковий. Дитині важливо не тільки знати, яким він є насправді, а й наскільки важливі його індивідуальні особливості. [34].

Підліток - це ще не повна і зріла людина. Деякі його характеристики загалом суперечливі, поєднання різних образів «Я» не є гармонійним. Нестійкість, рухливість всього психічного життя на початку і в підлітковому віці призводить до зміни уявлень про себе. Іноді випадкова фраза, комплімент або насмішка можуть призвести до помітної зміни самосвідомості. Коли образ «Я» достатньо стабілізований і оцінка значимої особи чи власної дії дитини суперечить йому, часто спрацьовують механізми психологічного захисту. Крім реального «Я», «Я — поняття» включає «Я — ідеал». При високому рівні прагнень і недостатньому усвідомленні своїх здібностей ідеальне «Я» може сильно відрізнятись від справжнього. Тоді розрив, який відчуває підліток між ідеальним образом і його реальним положенням, призводить до невпевненості в собі.

Підлітки мають сильні потреби в самостійності та спілкуванні з однолітками. Самостійність підлітка виражається в прагненні до емансипації по відношенню до дорослих, звільнення від їх опіки, контролю, у різноманітних захопленнях. Захоплення - сильні, що змінюють одне одного - характерні для підліткового віку. Як правило, відпочинок носить неосвітній характер. Інтимне – особисте спілкування стає основним видом діяльності в цей період. [22].

У підлітковому віці продовжує розвиватися теоретичне рефлексивне мислення. Виходячи з загальних посилок, він будує гіпотези і перевіряє їх, тобто аргументує гіпотетично - шляхом дедукції. Підліток не тільки дає правильне рішення, а й доводить його логічно. Він вміє оперувати гіпотезами, вирішувати інтелектуальні проблеми. Рефлексивний характер думки проявляється регулярно. Підліток набуває логіки думки дорослих.

У той же час відбувається інша інтелектуалізація таких психічних функцій, як сприйняття і пам'ять. Активно освоюються мнемотехнічні прийоми. Пов'язаний із загальним інтелектуальним розвитком і розвитком уяви. Зближення уяви з теоретичним мисленням дає поштовх до творчості.

Так, підлітковий вік характеризується підвищеною збудливістю, нестійкістю емоцій і поведінки, підлітки погано володіють самоконтролем,

емоційні та нестійкі, що призводить до посилення агресивності та конфліктності.

1.3. Конфліктність як особливість перебігу підліткового віку

Всі фізіологічні особливості підліткового віку тісно взаємопов'язані з розвитком психіки. Поява психічних новоутворень пов'язане зі складнощами його переходу зі стану дитячості у доросле життя. Після відносно спокійного молодшого шкільного віку підлітковий здається бурхливим і складним. Це вік самоствердження серед однолітків, протесту і бунту проти старших, вік сильних емоцій і переживань. Розвиток на цьому етапі йде швидкими темпами, особливо багато змін спостерігається в плані формування особистості. Головна особливість підлітка - особистісна нестабільність. Ганна Фрейд так описала цю особливість: «Підлітки виключно егоїстичні, вважають себе центром Всесвіту і єдиним предметом, гідним інтересу, і в той же час ні в один з наступних періодів свого життя вони не здатні на таку відданість і самопожертвування. Вони вступають в пристрасні любовні відносини - лише для того, щоб обірвати їх так само раптово, як і почали. З одного боку, вони з ентузіазмом включаються в життя спільноти, а з іншого - вони охоплені пристрасстю до самотності. Вони коливаються між сліпим підпорядкуванням обраному ними лідеру і викликає бунтом проти будь-якої влади» [30].

Моменти тривожності в поведінці деяких підлітків, такі як агресивність, жорстокість, підвищена тривожність, набувають стійкого характеру, як правило, у процесі спонтанного групового спілкування, що розвивається в різних видах бізнесу. Але це спілкування, ця система стосунків, у тому числі побудованих на основі жорстоких законів груп асоціальних підлітків, не є наслідком якоїсь генетичної схильності до початкової агресії тощо, а лише виступає як сурогатна ситуація в разі відторгнення підлітка у світ соціально значущих стосунків. дорослих, як ситуація спільного переживання

незрозумілості на них. Ставлення дорослих до зростаючих людей не враховує особливостей їх особистісного розвитку, що призводить до конфлікту з підлітками, у яких розвивається потреба в самостійності та самореалізації, звільненими з-під опіки. Критично розуміючи себе і оточуючих, підліток протестує проти лицемірства дорослих, їх уявної праведності, частою хибністю вчинків. Підліток прагне не лише уваги, а й розуміння, впевненості дорослих. Він прагне відігравати певну соціальну роль не тільки серед однолітків, а й серед старших. У дорослому співтоваристві утвердилася позиція, яка перешкоджає розвитку соціальної активності підлітка – він дитина і повинен підкорятися. В результаті між дорослими і підлітками, намагаючись подолати, виникає психологічний бар'єр, до якого багато підлітків також вдаються до конфронтаційних форм поведінки. Тобто в підлітковому віці через складність і суперечливість особливостей зростаючих людей, внутрішніх і зовнішніх умов розвитку можуть виникати ситуації, які порушують нормальний хід розвитку особистості, створюючи об'єктивні передумови для виникнення і прояву конфліктів. [30].

У дитини в підлітковому віці відбувається переорієнтація одних цінностей на інші. Підліток прагне зайняти нову соціальну позицію, відповідну його потребам і можливостям. При цьому соціальне визнання, схвалення, прийняття у світі дорослих і однолітків для нього стають життєво важливими. Тільки їх присутність гарантує, що підліток відчуває власну цінність. Тому не випадково витoki підліткових конфліктів лежать, як правило, у сім'ї, стосунках її членів (сварки, неприйняття дитини, її примус, у тому числі покарання, страх тощо). [22].

Виділяють чотири групи підлітків за певним типом поведінки з урахуванням спрямованості їх особистості.

Перша група підлітків характеризується стійким комплексом ненормальних, аморальних, примітивних потреб, потягом до споживчих захоплень, спотворенням цінностей і установок. Егоїзм, байдужість до переживань інших, сварки, безавторитетність — типові характеристики цих

дітей. Вони егоцентричні, цинічні, озлоблені, грубі, злі, нахабні, дратівливі. У їх поведінці переважає фізичний гнів.

Другу групу складають підлітки, чії потреби та цінності спотворені. Володіючи більш-менш широким колом інтересів, їх відрізняє різкий індивідуалізм, прагнення зайняти привілейоване становище на шкоду зазіхання на слабких, наймолодших. Їм властива імпульсивність, швидка зміна настрою, обман, дратівливість. У цих дітей викривлені уявлення про мужність і суспільство. Вони люблять біль інших. Бажання використовувати фізичну силу проявляється у них ситуативно і лише проти тих, хто слабший.

Третя група підлітків характеризує конфлікт між викривленими і позитивними потребами, цінностями, установками та поглядами. Їх відрізняють односторонні інтереси, обман, обман. Ці діти не шукають досягнень, успіхів, вони мляви. У їхній поведінці переважає непрямий і словесний гнів.

До четвертої групи належать підлітки з дещо спотвореними потребами, але разом з тим відсутністю певних інтересів і дуже вузьким колом спілкування. Вони безсилі, підозрілі, попереджають перед сильнішими товаришами. Для цих дітей властиві боягузтво і розплата. У їхній поведінці переважає словесний гнів і негатив. Агресія в особистісних характеристиках підлітків формується переважно як форма протесту проти нерозуміння дорослих, через невдоволення своїм становищем у суспільстві, що також проявляється у відповідній поведінці. У той же час на розвиток агресивності у підлітка можуть впливати природні особливості його темпераменту, наприклад, збудливість і сила емоцій, які сприяють формуванню таких рис характеру, як запальність, дратівливість і невміння триматися назад себе.

Природно, що в стані фрустрації підліток зі схожою психічною організацією шукає вихід із внутрішньої напруги, зокрема бійки, лайок тощо. Інший варіант, ніж бійка чи принаймні словесні погрози. Найбільш повну картину сутності агресивної поведінки підлітків дає аналіз їх мотивацій. Помітну роль у цій мотивації відіграють негативні емоції та почуття: гнів, страх, помста, ворожість тощо. Агресивна поведінка підлітків, пов'язана з цими

емоціями, призводить до бійок, побиття, обзивання, тілесних ушкоджень тощо [22].

У сучасному суспільстві проблема агресивної поведінки є однією з центральних психолого-виховних проблем. Психологи виділяють наступні форми агресивних реакцій:

Фізичний напад (напад) - застосування фізичної сили проти іншої особи.

Непряма агресія - дії, обхідним шляхом, спрямовані на іншу людину (плітки, злі жарти) або спалахи люті не спрямовані ні на кого (крик, тупотіння, грюкання дверима).

Вербальна агресія - це вираження негативних почуттів як у формі, так і у змісті вербальних відповідей.

Схильність до роздратування - схильність проявляти, при найменшому збудженні, дратівливість, різкість, грубість.

Негативізм — це опозиційна поведінка, зазвичай спрямована проти влади чи лідерства.

Образа - заздрість і ненависть до інших, викликана почуттям гіркоти, гніву на весь світ за реальні або уявні страждання.

Недовіра - недовіра та обережність до людей, засновані на переконанні, що інші мають намір завдати шкоди [10].

Агресивні підлітки, як правило, мають певні загальні риси. Вони мають низький рівень інтелектуального розвитку, нестійкі інтереси, підвищену навіюваність, наслідування, нерозвиненість моральних уявлень і бідність ціннісних орієнтацій. Вони емоційно грубі, озлоблені на своїх однолітків і оточуючих дорослих. Ці підлітки мають надзвичайну самооцінку, яка може бути як максимально позитивною, так і максимально негативною. Їх відрізняє підвищена тривожність, егоцентричність, невміння знайти вихід із складних ситуацій. Механізми захисту мають перевагу над іншими механізмами, які регулюють поведінку. Але серед агресивних підлітків є й діти, інтелектуально та соціально розвинені, у яких агресія є засобом підняття престижу, демонстрації своєї самостійності та дорослості. Часто ці підлітки перебувають у

своєрідній опозиції до дорослих. Біля них збираються дуже прискіпливі кроки в цілях і засобах компанії підлітків.

Особистість дитини формується не сама по собі, а в її оточенні. Особливо важлива роль малих груп, у яких підліток взаємодіє з іншими людьми. В першу чергу це стосується сім'ї. На розвиток агресивної поведінки дитини впливають ступінь згуртованості сім'ї, близькість між батьками і дітьми, характер стосунків між братами і сестрами, стиль керівництва сім'єю.[20].

Сьогодні в нашому суспільстві спостерігається серйозний дефіцит позитивного впливу на ріст дітей. Сім'я не виконує таких важливих функцій, як формування у дітей почуття психологічного комфорту та захищеності. Тут часто спостерігається жорстоке поводження з підлітками в поєднанні з різними видами покарань, у тому числі фізичними. Деякі батьки змушують дітей слухатися, інша частина не цікавиться потребами дитини, а третя переоцінює дитину і недостатньо контролює її.

Підлітки, які самі відчують і зазнають насильства вдома, більш схильні до насильницької поведінки. Як наслідок, для багатьох підлітків характерні недорозвинення моральних уявлень, споживчої орієнтації, емоційна грубість, агресивний спосіб напористості, пов'язаний з підвищеною сугестивністю та наслідуванням.

Слід зазначити, що для багатьох підлітків характерним є навмисне наслідування певних образів конкретних людей і стереотипів, які пропонують різні ЗМІ. Так, велика кількість «бойовиків», «детективів» щопровокують у підлітка агресивну поведінку, роблячи його в очах дорослим і є способом продемонструвати свою значимість. Виявляється також у прагненні зайняти певне місце в референтній групі, вдатися самоствердитися, усвідомити себе як особистість, яку неможливо принижувати чи репресувати.

При цьому різні компанії з асоціальною орієнтацією стають референтними групами для деяких підлітків, де запал і агресивність часто розглядаються як доказ «прожитого досвіду», «мужності».

Негативний мікроклімат, який існує в багатьох сім'ях, а також система формальних і неформальних стосунків зі світом дорослих провокує появу відчуженості, грубості, ворожості певної частини підлітків, бажання зробити все на зло, проти волі інших, що створює об'єктивні умови для виникнення агресивності, демонстративної непокори, деструктивних дій.

Інтенсивний розвиток самосвідомості та критичного мислення призводить до того, що дитина в підлітковому віці виявляє суперечності не тільки в навколишньому світі, а й у власному уявленні про себе, що лежить в основі зміни її уявлення. емоційно-ціннісне ставлення до себе, що проявляється сильною хвилею невдоволення собою та поєднанням полярних якостей, таких як впевненість у собі та сором'язливість, нечутливість і підвищена чутливість, зарозумілість і сором'язливість.

Хлопчики і дівчата проявляють агресію по-різному. Найагресивнішими є підлітки 12-15 років - хлопчики. У них переважає фізична агресія, яка з віком згасає, а у дівчат ця форма агресії з віком посилюється. У віці від 15 до 18 років хлопчики відчувають хвилю словесного гніву. Із зменшенням непрямой агресії у хлопчиків спостерігається значне збільшення у дівчат. У хлопчиків усіх вікових груп помітно виявляють негатив. [20].

Таким чином, аналіз літературних джерел показав, що в підлітковому віці спостерігається посилення агресивності та конфліктів, останні зумовлені особливостями перебігу цього вікового періоду. Однак це твердження не означає, що це постійне явище, яке неможливо виправити. Більшість авторів підкреслюють велику мінливість перебігу підліткової кризи та її залежність від середніх зовнішніх умов, таких як психолого-педагогічна підтримка, характер ідентифікації, сімейний клімат, стосунки з однолітками та вчителями тощо.

У зв'язку з цим актуальним є вивчення рівня наявного конфлікту та розробка індивідуальних і групових заходів щодо зниження конфліктності та агресивності у підлітків.

1.4. Формування конфліктності підлітків в цифровому середовищі

Проблеми нашого часу, пов'язані з цифровою формою спілкування, призвели до типу соціалізації, який певним чином веде до опосередкованого спілкування «рівний-рівний». Як наслідок, частішають ситуації легкого привласнення досвіду, виявлення його індивідуально-особистісної сутності.

Швидкісне підключення до Інтернету заклало основу для специфічного обміну думками, стало символічно-символічним, переважно емоційного спрямування. Бажання спілкуватися таким чином є демонстрацією значно зменшеного спілкування.

Разом з тим, розкриття власної думки одного разу та вдалої особистої історії подовжує поширення власних особистих установок на досить активну аудиторію. Тому перед шкільною громадськістю постає проблема пошуку оптимальних орієнтацій у різноманітних пропозиціях, іноді з урахуванням існуючих перешкод, у вигляді стійкого втручання у формування соціальних уподобань ціннісного ставлення до пріоритетних інтересів підліткового віку.

З огляду на це, процес контролю активної присутності студентів у соціальних мережах полягає в перенаправленні їх інтересу на більш концентровану атмосферу добре підібраних освітніх функцій дозвілля, що має допомогти заповнити прогалину живого спілкування [23].

Процес віртуального спілкування набуває значення показника нормативних соціальних зв'язків. Таке спілкування стає поштовхом як для захоплюючого ставлення до окремого повідомлення, так і швидкої девальвації не стільки інформаційного фрейму, скільки самого індивідуального змістовного змісту, до якого, випадково віртуально приєднавшись, учасники комунікаційного процесу можуть згодом втратити свою особистий інтерес. Друзі без розбору прив'язані до власного простору самопрезентації стають ключем до зміцнення внутрішньої ціннісної структури суб'єкта. Наполегливе прагнення оволодіти різноманітним навколишнього світу для молоді в сучасних

школах пов'язане з питанням відкриття світу своїх віртуальних друзів, прагнення допомогти один одному.

Тому вже встановлений у віртуальній мережі контакт фактично стає основою дружби та емоційного взаємозбагачення, а необмежений вибір тем спілкування дозволяє ще більше розширити власну аудиторію та приєднатися до джерела. Тим не менш, у спілкуванні, особливо з однолітками, необхідно виховувати певну вибірковість. Однак це не усуває позитивного ставлення до однодумців, у довготривалому спілкуванні світ вибудовує сприятливі контакти.

Таким чином, прояви постійної гнучкості стають перевагами в довготривалому спілкуванні в соціальних мережах, але утриматися від анонімного виклику інтересу до себе слід компенсувати радісним обміном враженнями від повсякденних подій. Гравцю цифрового простору важливо прагнути знайти правильний засіб спілкування та викликати довготривалий інтерес до себе [19].

Саме цей цифровий простір стає таким, де суб'єкт вчиться встановлювати контакти на особистісному рівні – свідомо пропонувати власний зміст подій, що дозволить у майбутньому об'єднати людей з баченням подібного світу.

Кібербулінг – використання цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій для заподіяння нападів і цькування однолітків. Кібербулінг, як і традиційний булінг, має досить великий спектр форм і рівнів інтенсивності: від невинного сперечання в чатах і жартівливого тролінгу в месенджерах до жорстких емоційних руйнівних нападів, терору й переслідування офлайн тих жертв, які знайдені у віртуальному світі, аж до грубого шантажу та примусу до самоушкоджень. Негатичними наслідками кібербулінгу є: сильний стрес, погіршення психічного і соматичного здоров'я жертви, з ним пов'язують і випадки суїцидів. Кібербулінг негативно впливає не лише на жертву, оскільки всі учасники (і нападники, і спостерігачі) зазнають негативного впливу, оскільки знаходяться в ситуації ненависті, стикаються з мовою ворожнечі, що викривляє уявлення про людський соціум загалом і деформує розвиток особистості. Розпізнати кібербулінг у великому різноманітті його видів – важке

завдання, адже цькування може отримувати і форму фінансового знуцання, і мати сексуальний контекст, і проявлятися у формі бойкоту, виключення зі спілкування тощо. Запровадження алгоритмів штучного інтелекту в соціальних мережах, різноманітних роботів (ботів), які також можуть бути запрограмовані недоброзичливцями на цькування, значно ускладнює ситуацію розпізнання кібербулінгу й захисту дитини від нього. Інтернет розумних речей і розвиток робототехніки виявляє іще одну тривожну перспективу, адже дослідження реакцій і ставлення дітей на ці технологічні новації показують, що парасоціальні стосунки з роботами можуть впливати на ставлення до інших дітей. У 2020 році понад 80 % дітей стикалися хоча б з одним із видів кібербулінгу, майже третина підлітків зазнавала нападок, ставала мішенню тролінгу, булінгу в онлайн-іграх, спрямованих проти них погроз у мережі, застосуванням бойкоту та ізоляції [23].

З іншими видами кібербулінгу, зокрема пов'язаними із сексуальністю та із закликами до насильства, стикався майже кожен п'ятий підліток.

Практично вдвічі зросла прагнення до самопошкодження (суїцидальні ігри) (охопило 12% підлітків). Це значне зростання докорінно змінило природу традиційних кіберризиків і зробило кібербулінг гострою освітньою проблемою. Комплексне охоплення профілактикою та освіта всіх учасників залишається основною стратегією боротьби з кібербулінгом поточного та передбачуваного типу. Навчальна комунікація має містити чіткі організаційні цінності та повідомлення, які допоможуть зрозуміти взаємозв'язок між намірами, діями та наслідками кіберповедінки.

Для молодших – авторитетне ознайомлення з правилами етикету, неприпустимістю мови ворожнечі, доброзичливістю спілкування тощо. є достатніми. Чим старша дитина, тим більше виховання протидії кібербулінгу має базуватися на психологічних новоутвореннях морального розвитку: вмінні рефлексувати, зрозуміти наслідки власних дій, усвідомити цінності, зокрема справедливість і відповідальність [23].

Ефективність виховної діяльності залежить від того, наскільки добре підтримуються довірчі стосунки та дружнє спілкування як між дітьми різного віку, так і між поколіннями.

Широке застосування програм боротьби з переслідуваннями зменшує кібербулінг. Ознайомлення батьків із феноменом булінгу та зусиллями щодо його подолання є дуже важливою частиною ефективної шкільної програми протидії кібербулінгу, оскільки віртуальне цькування зазвичай відбувається у позашкільний час. Якщо батьки говорять у сім'ї про використання Інтернету загалом, то в цих сім'ях діти частіше звертатимуться за допомогою, коли стикаються з кібербулінгом.

Найкращі результати дає робота з батьками щодо позитивного використання їхніми дітьми новітніх технологій, і в цьому контексті враховується зловживання інформаційно-комунікаційними засобами (у тому числі кібербулінг). Зважений підхід (як позитивний, так і негативний) не створює додаткової негативної упередженості батьків щодо віртуального світу, що сприяє налагодженню контакту з дитиною.

Необхідною складовою ефективної профілактики кібербулінгу є медіаосвіта, мозковий штурм у безпечному Інтернеті та розвиток навичок, необхідних для цього, знання як запобігти кібербулінгу та як запобігти кібербулінгу, реагувати на атаки, спрямовані проти дитини (як забезпечити конфіденційність у цих програмах, захист персональних даних, як блокувати повідомлення з небажаного джерела, як і кому повідомляти про зловживання та атаки тощо).

Ознайомлення батьків із ЗМІ є важливою частиною ефективних програм кібербулінгу. Батьки повинні навчати своїх дітей тому, як реагувати на ризики в Інтернеті: коли ігнорувати й посилювати емоційну саморегуляцію, а коли звертатися за допомогою до батьків, а за їх допомогою — до правоохоронних органів і відомств. Ознайомлення батьків із кібер-практиками дітей є найкращим засобом запобігання кібербулінгу [23].

Висновки до роділу 1

Таким чином, узагальнюючи першу частину книги, ми можемо висвітлити проблеми конфлікту всередині конфлікту. Феномен конфлікту досліджувався і досліджується в багатьох галузях психологічної науки і на сьогоднішній день не має чіткого визначення, однак приєднуємося до думки щодо визначення поняття «конфлікт», представленої в «Психологічному словнику». А.Петровського.

Поняття конфліктності також має велику кількість визначень, проте ми приєднуємося до думки Г.В. Ложкіна та Н.І.Пов'якель та їх визначення даного феномену. Вивчаючи явище конфлікту, виділяють не тільки його види, причини його виникнення, а також типологію конфліктних особистостей та поведінку у конфліктній ситуації.

Підлітковий вік має принципове значення у розвитку та становленні особистості людини. У цей період значно збільшуються розміри діяльності дитини, змінюється її характер, відбуваються відчутні зміни в структурі особистості за рахунок перебудови існуючих структур і появи нових утворень. , закладаються основи свідомої поведінки. , виникає соціальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і установок. І все це відбувається на тлі протиріч між фізіологічним і психічним розвитком дитини, на тлі духовного становлення. Таким чином, підлітковий вік характеризується фахівцями як перехідний, важкий, важкий, критичний.

У дитини в підлітковому віці відбувається переорієнтація одних цінностей на інші. Підліток прагне зайняти нову соціальну позицію, відповідну його потребам і можливостям. При цьому соціальне визнання, схвалення, прийняття у світі дорослих і однолітків для нього стають життєво важливими. Тільки їх присутність гарантує, що підліток відчуває власну цінність. Тому не випадково витoki підліткових конфліктів лежать, як правило, у сім'ї, стосунках її членів (сварки, неприйняття дитини, її примус, у тому числі покарання, страх тощо).

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Характеристика вибірки

Дослідження психологічних чинників формування конфліктної поведінки підлітків проводилося з вересня 2021 по жовтень 2021. Загальну вибірку склали 54 учні віком 15 років. Вибірка була складена у випадковому порядку, досліджувані належать до двох класів, але всі є учнями Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 17.

У зв'язку з цим основною метою дослідження було вивчення психологічних чинників формування конфліктної поведінки підлітків та можливостей її корекції.

На першому етапі відбирали вибірку відповідно до мети дослідження.

Для дослідження виявлення акцентуації характеру та типу поведінки в конфліктних ситуаціях за допомогою методики психодіагностичного опитувальника К. Томаса та особистісного опитувальника Г. Шмішека, а також Методики особистісної діагностики агресії та конфліктності. Е. Ільїна та тестова анкета для вивчення вольової саморегуляції А. Завершальний етап включав обробку та порівняння отриманих результатів дослідження.

Дослідження проводилося в м.Харків, Харківській спеціалізованій школі I-III ступенів № 17 Харківської міської ради Харківської області, 9-А та 9-В класи.

2.2. Характеристика методів дослідження

При проведенні дослідження відповідно до його мети та завдань були використані наступні методики:

1. З метою діагностики типу акцентуації особистості нами був обраний тест - опитувальник Г. Шмішека і К. Леонгарда.
2. Для діагностики рівня розвитку вольової саморегуляції було використано методику А.В. Звіркова Є.В. Ейдмана.
3. З метою діагностики стилю поведінки у конфліктній ситуації нами було використано опитувальник Томаса – Кілмана.
4. Методика Є. П. Ільїна, П. А. Ковальва призначена для виявлення схильності суб'єкта до конфліктності і агресивності як особистісним характеристикам та для порівняння із результатами Томаса-Кілмана.

Методика визначення акцентуацій характеру (К. Леонгард).

Особистісний опитувальник для визначення типу акцентуації був розроблений Г. Шмішеком (Schmieschek Fragebogen) на основі концепції К. Леонгарда і вперше опублікований в 1970 р. З його допомогою виявляються наступні десять типів акцентуації: гіпертимність, збудливість, емотивність, дистимія (депресивність), невротичність (тривожно-боязка акцентуація), інтроективна (афективно-екзальтована) акцентуація, циклотимічна (афективно-лабільна) акцентуація, застрягаючий (паранойяльна акцентуація), педантизм (ригідна акцентуація) і демонстративність.

Опитувальник включає 88 питань, 10 шкал, які відповідають певним акцентуаціям характеру. Перша шкала характеризує особистість з високою життєвою активністю, друга шкала показує збудливу акцентуацію. Третя шкала говорить про глибину емоційного життя досліджуваного. Четверта шкала показує схильність до педантизму. П'ята шкала виявляє підвищену тривожність, шоста - схильність до перепадів настрою, сьома шкала говорить про демонстративну поведінку досліджуваного, восьма - про невірноваженість поведінки. Дев'ята шкала показує ступінь стомлюваності, десята - силу і вираженість емоційного реагування.

Виділені Леонгардом 10 типів акцентуованих особистостей розділені на дві групи: акцентуації характеру (демонстративний, педантичний, що застрягає,

збудливий) і акцентуації темпераменту (гіпертимний, дистимічний, тривожно-боязкий, циклотимічний, афективний, емотивний)[48].

Умовні позначення показників акцентуації характеру за методикою «Акцентуацій характеру та темпераменту» :

Дм- демонстративний,

Нв-неврівноважений,

П- педантичний,

Зб-збудливий,

Г- гіпертимний,

Дс- дистимічний,

Т- тривожний,

Ц- циклотимічний,

Аф- афективний,

Е-емотивний.

Методика «Особистісна агресивність та конфліктність» (Є. П. Ільїн, П. А. Ковальов).

Методика призначена для виявлення схильності суб'єкта до конфліктності і агресивності як особистісним характеристикам.

Методика дозволяє виявити показники за такими шкалами:

- 1) рівень позитивної агресивності суб'єкта (наступальність, наполегливість, непоступливість);
- 2) показник негативної агресивності суб'єкта (нетерпимість до думки інших, мстивість);
- 3) узагальнений показник конфліктності (безкомпромісність, запальність, уразливість, підозрілість).

В основі даної методики лежить спосіб стверджень. В ній пропонується згодитися або заперечити 40 стверджень, які стосуються агресивної поведінки і агресивних реакцій в певних ситуаціях. Після обробки даних можна оцінити рівень прямої і непрямой вербальної і фізичної агресії підлітків. Дана методика

дозволяє охопити основні компоненти агресивної поведінки, а також є зручною в роботі так як є зрозумілою для дітей підліткового віку.

Умовні позначення показників конфліктності за методикою «Особистісна агресивність і конфліктність» :

ЗПЛ - запальність,

НСТ - настирність,

УЗЛ-уразливість,

НПС- непоступливість,

БКМ- безкомпромісність,

МТВ-мстивість,

НДІ- нетерпимість до думки інших,

ПЗР- підозрілість,

ПАГ- позитивна агресивність,

НАГ-негативна агресивність,

УПК- узагальнена конфліктність.

«Дослідження вольової саморегуляції» А.В. Зверькова і Є.В. Ейдман. Тест-опитувальник дозволяє визначити рівень розвитку вольової саморегуляції. Дослідження вольової саморегуляції за допомогою тест-опитувальника проводиться або з одним випробуваним, або з групою.

Визначається величина індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали (В) і індексів по субшкалам «наполегливість» (Н) і «самовладання» (С).

Кожен індекс - це сума балів, отримана при підрахунку збігів відповідей випробуваного з ключем загальної шкали або субшкали.

В опитувальнику 6 маскувальних тверджень. Тому загальний сумарний бал за шкалою «В» повинен знаходитися в діапазоні від 0 до 24, по субшкале «наполегливість» - від 0 до 16 і по субшкале «самовладання» - від 0 до 13

У найзагальнішому вигляді під рівнем вольової саморегуляції розуміється міра оволодіння власною поведінкою в різних ситуаціях, здатність свідомо керувати своїми діями, станами і спонуканнями.

Рівень розвитку вольової саморегуляції може бути охарактеризований в цілому і окремо по таким властивостям характеру як наполегливість і самовладання.

Рівні вольової саморегуляції визначаються в зіставленні з середніми значеннями кожної з шкал. Якщо вони складають більше половини максимально можливої суми збігів, то даний показник відображає високий рівень розвитку загальної саморегуляції, наполегливості або самовладання.

Для шкали «В» ця величина дорівнює 12, для шкали «Н» - 8, для шкали «С» - 6.

Методика К. Томаса «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»

Для опису типів поведінки людей в конфліктах (точніше, в конфлікті інтересів) К. Томас вважає застосовувану двомірну модель регулювання конфліктів, основними в якій є кооперація, пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених в ситуацію, і напористість, для якої характерний акцент на власних інтересах.

Виділяється п'ять способів регулювання конфліктів, позначені у відповідності з двома основними вимірами (кооперація і напористість):

1. Змагання (конкуренція) - прагнення досягти своїх інтересів в збиток іншому.
2. Пристосування - принесення в жертву власних інтересів заради іншого.
3. Компроміс - угода на основі взаємних поступок; пропозиція варіанту, знімає виникле протиріччя.
4. Уникнення - відсутність прагнення до кооперації, і відсутність тенденції до досягнення власних цілей.
5. Співробітництво - учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін.

У своєму опитувальнику по виявленню типових форм поведінки К. Томас описує кожний з п'яти перерахованих можливих варіантів 12 судженнями про поведінку індивіда в конфліктній ситуації. У різних поєднаннях вони згруповані в 30 пар, у кожній з яких респонденту пропонується вибрати те судження, яке є найбільш типовим для характеристики його поведінки.

Умовні позначення показників конфліктності за методикою «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»:

- КФН-конфронтація,
- СБН-співробітництво,
- КМР- компроміс,
- УХЛ – ухилення,
- ПСТ – пристосування.

Висновки до розділу 2

1. Дослідницька вибірка є достатньою за обсягом, репрезентативною, обраною випадково. Це означає що дані які ми отримуємо на цій вибірці можуть бути поширені на генеральну сукупність.

2. Комплекс методів, що було використано в роботі, відповідає меті та завданням дослідження, критеріям надійності та валідності, та відображає підхід до особистості людини та її Я-концепції як до динамічної системи.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

3.1. Співвідношення акцентуацій характеру та стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації

На початку проведемо аналіз результатів дослідження, отриманих за допомогою модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків. (К. Леонгарда)

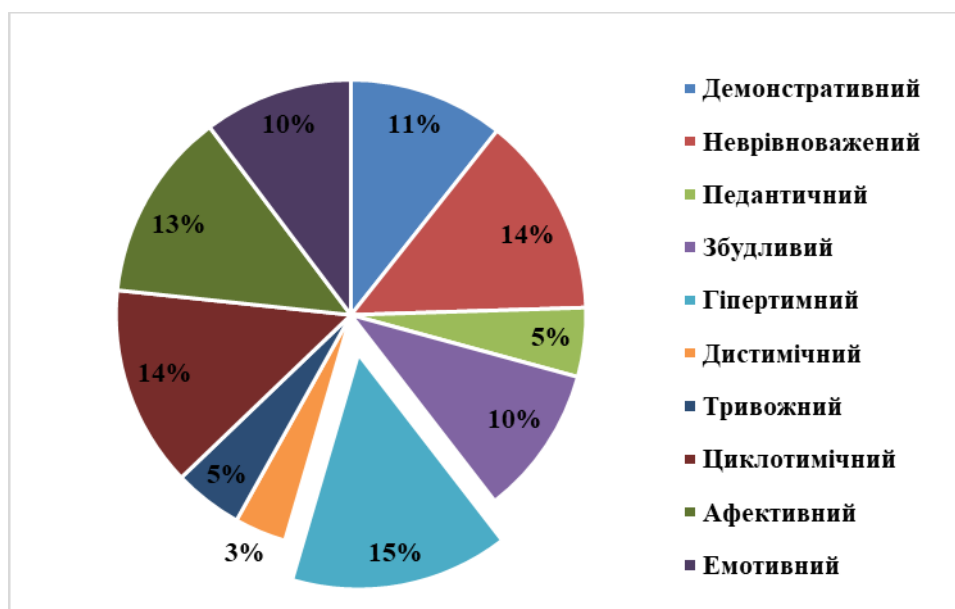

Рис. 3.1. Розподіл піддослідних за виразністю акцентуацій характеру (у %)

На основі отриманих даних дослідження можна зробити наступні висновки:

Серед представлених типів акцентуації характеру найчастіше зустрічається у підлітків цієї групи гіперитивних, 15% - підлітки з таким типом акцентуації рухливі, непосидючі, часто пустують. Часто проявляється неуважність і дисциплінованість у вихованні; підлітки цього типу нестабільні в навчанні. З опису цього типу у підлітків найчастіше виникають конфлікти з дорослими. У них багато поверхневих захоплень. Вони часто переоцінюють

себе, прагнуть виділитися, заслужити похвалу. На підставі даних дослідження можна зробити наступні висновки:

11% - Демонстративний тип (наголос – «репресії»). Характеризується підвищеною здатністю до репресій, демонстративною поведінкою, жвавистю, рухливістю, легкістю встановлення контактів. Він схильний до фантазії, обману та удаваності, спрямованих на прикрашання його персони, авантюризму, мистецтва та пози. Їх оживляє прагнення до лідерства, потреба у визнанні, спрага постійної уваги до себе, спрага влади, похвали; перспектива залишитися непоміченим тяжко тяжіє над ним. Виявляє велику пристосованість до людей, емоційну лабільність (незначна зміна настрою) при відсутності справді глибоких почуттів, схильність до інтриг (при зовнішньої плавності способу спілкування).

5% - Педантичний тип (акцент - «жорсткість»). Характеризується ригідністю, інертністю психічних процесів, утрудненням підйому, тривалим переживанням травматичних подій. Він рідко вступає в конфлікти, виступаючи як пасивна, а не активна сторона. При цьому він дуже сильно реагує на будь-який прояв неприємності. На службі він поводить як бюрократ, пред'являючи багато формальних вимог до оточуючих. Пунктуальний, охайний, приділяє особливу увагу чистоті та порядку, скрупульозний, сумлінний, схильний неухильно виконувати план, виконувати дії неквапливо, старанно, зосереджений на якісній роботі та особливій точності, схильний до частих самоперевірок, сумнівається у точність. Охоче поступається лідерством іншим людям.

10% - Збудливий тип (Акцентуація - «Проективна»). Таким людям властива підвищена імпульсивність, ослаблений імпульсний контроль і сварка. Недостатня керованість, ослаблений потяг і імпульсний контроль поєднуються у людей цього типу з фізіологічною потужністю імпульсів. Характеризується підвищеною імпульсивністю, інстинктивністю, грубістю, нудьгою, похмурістю, безглуздістю, схильністю до грубості і брехні, протиріч і конфліктів, в яких він сам є активною і провокаційною участю. Нудний, злий, часто змінює місце

роботи, не використовується в колективі. Відзначається низький рівень контактності в спілкуванні, сповільненість вербальних і невербальних реакцій, гострота вчинків. Для нього жодна робота не стає привабливою, працює лише тоді, коли потрібно, виявляє те саме небажання вчитися.

3% - Дистимічний тип (Акцентуація - «дистимічного (депресивна)»). Цей тип є протилежністю попереднього, характеризується пригніченим настроєм, зацикленістю на темних сторонах життя, ідеомоторною відсталістю. Люди цього типу відрізняються серйозністю, навіть пригніченістю настрою, повільністю, слабкістю волевих зусиль. Для них характерні песимістичні ставлення до майбутнього, низька самооцінка, а також низька контактність, лаконічна розмова і навіть мовчання. Ці люди домогосподарки, індивідуалісти; суспільства, яких галасливі підприємства зазвичай уникають, ведуть ізольований спосіб життя. Часто похмурі, мляві, вони схильні оселитися на тіньових сторонах життя. Вони сумлінні, цінують тих, хто з ними дружить і готовий їм підкорятися, мають сильне почуття справедливості, а також повільне мислення.

Основна характеристика – схильність до страху, підвищена сором'язливість і страх, високий рівень тривожності. Людям цього типу властиві слабкий контакт, монотонний настрій, сором'язливість, страх, невпевненість у собі. Діти тривожного типу часто бояться темряви, тварин, бояться самотності. Вони уникають гучних і жвавих однолітків, не люблять занадто гучні ігри, відчувають страх і сором'язливість, їм важко здавати заліки, іспити та заліки. Вони часто соромляться відповідати на заняття. Опіки літніх людей охоче підкоряються, оцінки дорослих можуть викликати у них докори сумління, почуття провини, сльози, відчай. Почуття обов'язку, відповідальності, високі морально-етичні вимоги формуються у них дуже рано. Почуття неповноцінності намагаються замаскувати себе під наполегливість через ці дії, де вони можуть більш повно розкрити свої здібності. Образливість, чутливість і сором'язливість, які притаманні їм з дитинства, заважають їм зблизитися з тими, з ким вони хочуть, особливо слабкою ланкою є реакція на

ставлення до них інших. Нетерпимість до насмішок і підозрливості супроводжуються нездатністю захистити себе, відстояти правду перед несправедливими звинуваченнями. Вони рідко вступають у конфлікти з іншими, граючи в них по суті пасивну роль; у конфліктних ситуаціях вони шукають підтримки та підтримки. У них доброзичливість, самокритичність, працьовитість. Через безсилля вони часто служать «козлами відпущення», мішенню для жартів.

14% - Циклотимічний (афективно-лабільний) тип (Акцентуація - «Циклотимічний»). Люди з високими балами за цією шкалою відповідають змінам гіпертимної та дистимічної фаз. Характеризується зміною гіпертимних і дистимічних станів. Для них характерні часті періодичні зміни настрою, а також пристрась до зовнішніх подій. Радісні події викликають у них образи гіпертими: спрага діяльності, підвищена балаканина, стрибки думки; сумний - депресія, сповільненість реакції і думки, також часто змінюється спосіб спілкування з оточуючими людьми. У підлітковому віці можна виділити два варіанти циклотимічної акцентуації: типові і лабільні циклоїди. Типові для дитинства циклоїди зазвичай справляють враження гіпертимності, але потім млявість, занепад сил, який раніше давався легко, тепер вимагає непомірних зусиль. Раніше гучні і жваві, вони стають млявими, з'являється зниження апетиту, безсоння або навпаки, сонливість. На коментарі вони реагують глибоко в душі з роздратуванням, навіть грубістю і гнівом, однак не виключені впадіння в розпач, глибока депресія, спроби самогубства. Вони вчаться нерівномірно, що ледве можуть компенсувати упущення, викликають відразу до навчання. У лабільних циклоїд зміни настрою зазвичай коротші, ніж у типових циклоїд. «Погані» дні характеризуються поганим настроєм, більш напруженим, ніж млявість. У період відновлення виявляється бажання мати друзів, бути в компанії. Настрій впливає на самооцінку.

13% - Афективно-екзальтований тип (Акцентуація - «Інтроєтивна»). Люди цього типу характеризуються широким спектром емоційних станів, вони легко радіють радісним подіям, а сумні події повністю впадають у відчай. Яскравою

рисою цього типу є здатність цінувати, захоплюватися, а також посміхатися, відчуття щастя, радості, задоволення. Ці почуття часто можуть виникати в них з якихось причин, які не викликають в інших особливого ентузіазму, вони легко радіють радісним подіям, а в повному розпачі – сумним. Їм властива висока контактність, балакучість, дружба. Такі люди часто сперечаються, але не доводять справу до відкритих конфліктів. У конфліктних ситуаціях вони як активні, так і пасивні. Вони прив'язані до друзів і рідних, безкорисливі, мають почуття співчуття, гарний смак, виявляють яскравість і щирість почуттів. Вони можуть бути паникерами, схильними до миттєвих настроїв, поривчастими, легко переходять із стану захоплення в стан смутку, мають лабільність психіки.

10% - Емотивний тип (Акцентуація - «Емоцентричність»). Це люди чутливі та вразливі, які відрізняються глибиною досвіду в області тонких емоцій в духовному житті людини. Цей хлопець відноситься до піднесених, але його прояви не настільки бурхливі. Їм властиві емоційність, чутливість, тривожність, балакучість, сором'язливість, глибокі реакції у сфері тонких почуттів. Найбільш яскраво виражена риса – людяність, співпереживання іншим людям чи тваринам, чуйність, щира симпатія до успіхів інших. Вони вразливі, в сльозах, серйозніше за інших ставляться до всіх життєвих подій. Підлітки різко реагують на сцени у фільмах, де комусь загрожує небезпека, сцена насильства може викликати у них сильний шок, який не забуде їх довго і може порушити сон. Рідко конфліктні, образи несуться самі по собі, не відображаються назовні. Їм властиві сильне почуття обов'язку і завзяття. Поважають природу, люблять вирощувати рослини, доглядають за тваринами.

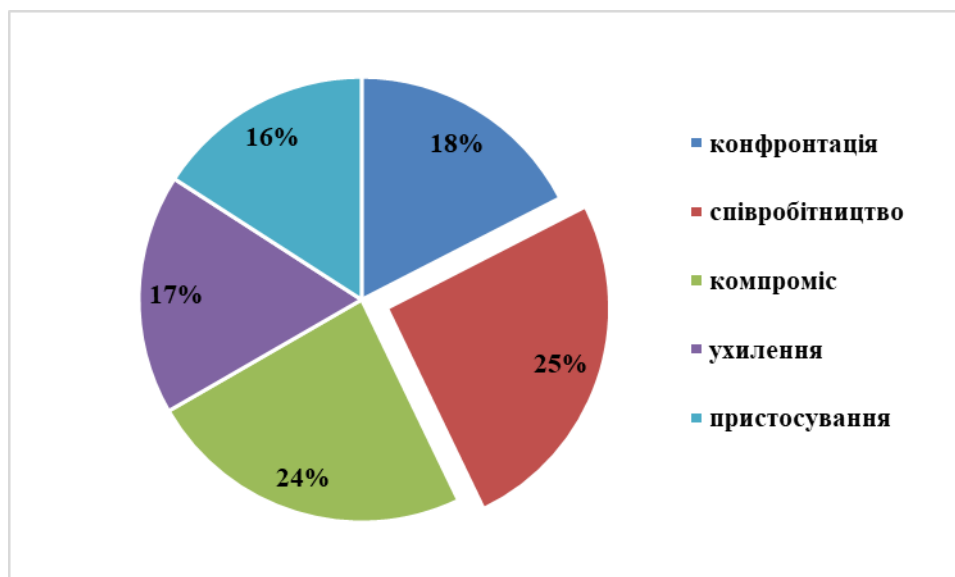

Рис. 3.2. Співвідношення стилів поведінки піддослідних у конфліктній ситуації (у %)

На основі отриманих даних можна зробити висновок, що серед підлітків цієї групи найчастіше зустрічається співпраця, 25%, спільне обговорення проблем і потреб сторін працює в ситуаціях, коли для них важливе вирішення дві частини ; чи є стосунки з партнерами стійкими та корисними; якщо є час і можливість попрацювати над альтернативним вирішенням складної ситуації; якщо бажання обох сторін збігаються; чи є статусний баланс між партнерами.

25% – співпраця – це стиль, який враховує інтереси обох сторін. Підлітки з таким типом особи замість того, щоб обговорювати свої розбіжності в поглядах, звертають увагу на те, що є спільного, про що вони обоє погоджуються – найкраще поєднання переваг для всіх. Спочатку вони визначають усі інтереси та проблеми, які поставлені на карту, а потім працюють над тим, щоб ці інтереси враховувались обома сторонами.

24% - компроміс є однією з найпопулярніших форм поведінки в конфліктній ситуації. Діти цього стилю не здають своїх позицій, але при цьому знаходячи спільні точки дотику з опонентом, людина з «компромісним» стилем поведінки цілком здатна знайти конструктивні рішення поставлених завдань,

завдаючи шкоди іншому. . Такі люди готові піти на зустріч, даючи іншому можливість залишитися в чомусь зі своєю думкою.

17% – ухилення. Для підлітків такого стилю поведінки головне уникати зайвої напруги, на нашу думку. Вони намагаються триматися подалі від суперечок, намагаються зробити їх максимально конструктивними. Іноді вони вважають за краще дати іншим можливість вирішити спірне питання.

16% - пристосування -це основний стиль поведінки в конфліктній ситуації. Підліток такого типу не любить конфліктів, тому, щоб уникнути зайвої напруги, він пристосовується до ситуації. Однолітки не знають думки підлітка з таким стилем поведінки, бо вона десь глибоко прихована. Зазвичай у конфліктних ситуаціях ці люди займають нейтральну позицію. Щоб уникнути конфліктної ситуації, вони намагаються заспокоїти іншого, а передусім зберегти стосунки і уникнути неприємностей для себе.

18% -конфронтація(суперництво), підліток такого стилю майже завжди у всьому непохитний. Найчастіше «суперник» приховує лідерські якості. Діти намагаються всіма силами відстоювати свою точку зору. Вони будуть постійно прагнути досягти своїх інтересів за рахунок інших. Зазвичай демонструє логіку інших і перевагу їхньої точки зору.

3.2. Взаємозв'язок між конфліктністю та вольовою саморегуляцією
підлітків

Таблиця 3.1

T-критерії Спірмена та дані для їх розгляду

Показники конфліктності	Показники вольової саморегуляції		
	Загальна шкала	Наполегливість	Самовладання
Конфронтація	0,05	0,04	0,01
Співробітництво	-0,02	0,01	-0,02
Компроміс	0,07	0,06	0,04
Ухилення	-0,17	-0,15	-0,17
Пристосування	-0,12	-0,08	-0,07
Запальність	-0,51**	-0,46**	-0,48**
Настирність	-0,27*	-0,25	-0,22
Уразливість	-0,24	-0,20	-0,24
Непоступливість	-0,03	-0,04	-0,02
Безкомпромісність	-0,18	-0,14	-0,16
Мстивість	-0,32*	-0,27*	-0,24
Нетерпимість до думки інших	-0,01	0,01	-0,12
Підозрілість	-0,14	-0,16	-0,08
Позитивна агресивність	-0,03	-0,03	-0,05
Негативна агресивність	-0,22	-0,17	-0,23
Узагальнена конфліктність	-0,49**	-0,44**	-0,46**

** . Кореляція значима лише на рівні 0,01 (двостороння).

* . Кореляція значима лише на рівні 0,05 (двостороння).

Чим більше запальність тим менше загальна шкала вольової саморегуляції, чим більше загальна шкала вольової саморегуляції тим менше запальність. Менша шкала вольової наполегливості, може спостерігатися у людей чуттєвих, емоційно нестійких, ранимих, невпевнених у собі. Рефлексивність у них невисока, а загальний фон активності, як правило, знижений, їм властива імпульсивність і нестійкість намірів. Це може бути пов'язано як із незрілістю, так і з вираженою витонченістю натури, яка не підкріплена здатністю до рефлексії і самоконтролю. Чим більше загальна шкала саморегуляції для таких осіб притаманно емоційно, активним, незалежним, самостійним. Для них характерний спокій, впевненість у собі, стійкість намірів, реалістичність поглядів, розвинене почуття власного обов'язку.

Чим більше запальність тим менш наполегливість, чим більше наполегливість тим менше запальність. Низькі дані свідчать про підвищену лабільність, невпевненість, імпульсивність, які можуть призводити до непослідовності і навіть хаотичної поведінки. Знижений фон активності і працездатності, як правило, компенсується у таких осіб підвищеною чутливістю, гнучкістю, винахідливістю, а також тенденцією до вільної трактовки соціальних норм. Чим більше наполегливість, ти може характеризувати силу намірів людини — її прагнення до завершення розпочатої справи. На позитивному полюсі — діяльні, які активно прагнуть виконати заплановане, їх мобілізують перепони на шляху до мети, але відволікають альтернативи та спокуси, головна їх цінність — розпочата справа. Таким людям притаманні повага до соціальних норм, прагнення повністю підпорядкувати їм власну поведінку. У крайньому разі можлива втрата гнучкості поведінки, поява маніакальних тенденцій.

Чим більше запальність тим менше самовладання, чим більше самовладання тим менше запальність. Чим менше самовладання, для таких людей притаманна спонтанність і імпульсивність, поєднані з образливістю

і наданням переваги традиційним поглядам, відгорожують людину від інтенсивних переживань та внутрішніх конфліктів, сприяють незворушному фону настрою. Чим більше самовладання, тим люди емоційно стійкі, які добре володіють собою у різних ситуаціях. Для них притаманний внутрішній спокій, впевненість у собі, які звільняють від страху перед невідомим, підвищують готовність до сприйняття нового, неочікуваного і, як правило, поєднуються зі свободою вчинків, тенденцій до новаторства і радикалізму. Прагнення до постійного самоконтролю, надмірне свідоме обмеження спонтанності може призвести до підвищення внутрішньої напруженості, переваги постійного занепокоєння і втоми.

Чим більше мстивість тим менше загальна шкала вольової саморегуляції, чим більше загальна шкала вольової саморегуляції тим менше мстивість. Порушення у розвитку властивостей особистості, її вміння будувати свої відносини з іншими людьми й адекватно реагувати на різноманітні ситуації.

Чим більше мстивість тим менше наполегливість, чим більше наполегливість тим менше мстивість. добре рефлексують особисті мотиви, планомірно реалізують виникли наміри, вміють розподіляти зусилля і здатні контролювати свої вчинки, володіють вираженою соціально-позитивною спрямованістю.

Чим більше узагальнена конфліктність тим менше загальна шкала вольової саморегуляції, чим більше загальна шкала вольової саморегуляції тим менше узагальнена конфліктність.

Чим більше узагальнена конфліктність тим менше наполегливість, чим більше наполегливість тим менше узагальнена конфліктність. Таким людям властиво повагу до соціальних норм, прагнення повністю підпорядкувати їм свою поведінку. В крайньому вираженні можлива втрата гнучкості поведінки, поява маніакальних тенденцій.

Чим більше узагальнена конфліктність тим менше самовладання, чим більше самовладання тим менше узагальнена конфліктність. Разом з тим

прагнення до постійного самоконтролю, надмірне свідоме обмеження спонтанності може призводити до підвищення внутрішньої напруженості, переважанню постійної заклопотаності і стомлюваності.

У загальному вигляді під рівнем вольової саморегуляції мають на увазі міру володіння власною поведінкою у різних ситуаціях, здатність свідомо управляти своїми діями, станами та спонуканнями. Рівень розвитку вольової саморегуляції може бути охарактеризований в цілому й окремо за такими властивостями характеру як настирливість і самоконтроль.

3.3 Дослідження зв'язку між конфліктністю та акцентуацією характеру

Таблиця 3.2

Т-критерії Спірмена та дані для їх розгляду

Показник и конфлітн ості	Показники акцентуації характеру									
	Дм	Нв	П	Зб	Г	Дс	Т	Ц	Аф	Е
КФН	-0,17	0,24	-0,03	0,06	-0,03	0,19	0,03	-0,17	-0,08	-0,29*
СБН	-0,14	0,09	-0,23	0,10	0,25	-0,02	0,07	0,04	-0,08	-0,02
КМР	0,30*	-0,16	-0,08	-0,09	-0,07	-0,06	-0,06	0,04	0,16	0,08
УХЛ	-0,12	-0,17	0,23	0,22	-0,09	0,07	-0,04	0,08	-0,08	0,16
ПСТ	0,01	-0,04	0,12	-0,22	0,02	-0,23	0,06	0,19	0,08	0,19
ЗПЛ	0,074	0,23	-0,05	0,34*	0,17	-0,06	0,18	0,32*	0,38**	0,06
НСТ	0,104	-0,03	0,05	0,29*	-0,09	0,12	0,10	0,11	0,02	0,04
УЗЛ	-0,08	0,19	0,06	0,29*	0,14	0,08	0,25	0,24	0,13	0,12
НПС	0,10	0,14	0,07	0,18	-0,12	0,28*	0,11	0,21	0,24	0,08
БКМ	0,38*	0,12	-0,03	-0,07	0,24	-0,26	0,24	0,22	0,26	0,39**
МТВ	-0,15	0,01	-0,08	0,29*	0,02	0,15	0,21	0,24	0,20	0,07
НДІ	-0,15	-0,07	0,24	0,11	-0,19	0,06	0,21	-0,08	0,07	0,08
ПЗР	-0,18	0,04	0,30*	0,39**	-0,03	0,25	0,08	0,09	0,18	0,07
ПАГ	0,01	0,10	0,06	0,26	-0,05	0,19	0,06	0,19	0,19	-0,06

НАГ	-0,16	0,01	0,08	0,26	-0,07	0,14	0,28*	0,10	0,21	0,08
УПК	0,05	0,24	0,12	0,44**	0,21	0,18	0,23	0,26	0,35*	0,18

** . Кореляція значима лише на рівні 0,01 (двостороння).

* . Кореляція значима лише на рівні 0,05 (двостороння).

Аналіз даних, наведених у таблиці 2 дозволяє зробити такі висновки:

1. Існує негативний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю емотивної акцентуації та рівнем узагальнена конфронтація. Це означає, що більш емоційний підліток, чим більшу роль відіграють емоції в його житті, тим меншою мірою він здатний до узагальненої конфронтації.

2. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю демонстративної акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті компромісу. Отриманий результат означає, що бажанням постійного витіснення інших особистостей з оточення та здатний поступитися своїми інтересами з обох сторін, що беруть участь у конфлікті.

3. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю збудливої акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті запальності. Це означає, що збудливі особистості не контролюють з'являються спонукання і потягу, їм характерна висока імпульсивність поведінки.

4. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю циклотимічної акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті запальності. Характеризується постійною зміною активної діяльності і оптимізму на песимістичні міркування і бездіяльність.

5. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю афективної акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті запальності. Особистості у всіх життєвих проявах відчують крайній захоплення або нерозділене печаль, люди такого типу постійно знаходяться в зазначених крайнощах.

6. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю збудливої акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті

настирності. Характеризується підвищеною імпульсивністю, інстинктивністю, дратівливістю, запальністю.

7. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю збудливої акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті уразливості. Схильний до провокування конфліктів, у яких, як правило, виступає активною стороною.

8. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю демонстративної акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті безкомпромісності. бажанням постійного витіснення інших особистостей з оточення.

9. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю емотивної акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті безкомпромісності. Рідко вступає в конфлікти, приховує образи, емоції. Йому властиве почуття обов'язку, самокритичність.

10. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю збудливої акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті мстивості. Навчається та працює лише через необхідність, неохоче.

11. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю педантичної акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті підозрілості.

12. Існує позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок між вираженістю збудливої акцентуації та перевагою типу поведінки у конфлікті підозрілості. Байдушій до майбутнього, живе «одним днем», намагаючись отримати від життя якомога більше розваг. Може бути владним, обираючи для спілкування в колективі більш слабких.

3.3 Гендерні відмінності конфліктної поведінки підлітків

Таблиця 3.3

Середні значення конфліктності

Звіт	Середнє значення
позит.агрес	10,15 ±3,4
негат.агрес	9,43 ±3,1
узагагал.конфл	22,98 ±5,9
запальність	5,35 ±2,3
настирність	4,91 ±2,1
уразливість	4,61 ±2,1
непоступливість	5,11 ±1,6
безкомпромісність	6,96 ±2,4
мстивість	4,91 ±2,1
нетерпимість.до.дум	4,52 ±1,9
підозрілість	5,61 ±2,3
конфронтація	5,39 ±2,7
співробітництво	6,48 ±1,6
компроміс	6,09 ±2,3
ухилення	6,31 ±1,5
пристосування	5,72±2,2

Позитивна агресивність має середні значення, що виявляється у мужності, амбіціях та наполегливості у досягненні поставлених цілей.

Негативна агресивність має середні значення, що означає насильство, жорстокість до ближніх, приниження гідності іншої людини з метою самоствердження.

Узагальнена конфліктність має середні значення, спеціально ініціюють сварки, залазять у чужі конфлікти. Вони вигадують різні стратегії та психологічно тиснуть на опонента. Але незважаючи на це, конфліктери завжди діє за тією самою схемою.

Запальність має середні значення, що означає запальна людина, зіткнувшись з якоюсь проблемою, буде виходити з себе, тобто показувати свою подразливість, агресію, образу і так далі. Вона буде пробувати вирішити її практичними методами під впливом негативних емоцій, і кожен раз, коли це в нього не буде виходити, він буде ще більше злитися і звинувачувати в своїх

невдалих спробах в першу чергу не себе, а обставини, інших людей, при цьому зриватися на близьких.

Настирність має середні значення, що означає схильність натиснути, нав'язати оточуючим свої бажання, оцінки, не зважаючи на їхню думку; будь-що, будь-якою ціною досягти своєї мети.

Уразливість має середні значення, що означає легко ображається, схильний бачити образу, образу там, де їх немає.

Непоступливість має середні значення, що означає схильність наполягати на своєму, виявляти наполегливу незговірливість, висуваєш свій намір на перший план, а наміри інших зовсім не помічаєш. Непоступливість – це коли свої інтереси понад усе, а інтереси оточуючих або помічаються, або ігноруються.

Безкомпромісність має середні значення, що означає якість особистості, що виражає зайву стійкість поглядів, принципів, відносин та оцінок. Безкомпромісна людина непоступлива, не схильна «входити в становище», вона не допускає компромісів.

Мстивість має середні значення, що означає бажання та готовність відповісти злом на заподіяне зло, незалежно від наявності у цьому доцільності.

Нетерпимість до думки інших має середні значення, що означає нездатність приймати переконання, почуття, поведінку, яка відрізняється від нашого власного; з іншого боку, це небажання надати рівну свободу вираження поглядів іншій людині.

Підозрілість має середні значення, що означає, що означає підозрілі люди соціально засуджувані, оскільки ображають партнерів сумнівами у їхній чесності. Прийнято думати, що виявляючи недовіру до інших людей, підозрюючий переносить на них власну схильність до обману. Абсурдна і наполеглива підозрілість, особливо пов'язана з ідеями ревності і переслідування.

Конфронтація має середні значення, що означає авторитарність, яка спрацьовує в ситуаціях, коли потрібно швидко ухвалити рішення; якщо

людина, яка приймає рішення,— досвідчений керівник; якщо ситуація є критичною або інші люди розгубилися, комусь потрібно зрештою прийняти рішення.

Співробітництво має середні значення, що означає спільне обговорення проблем та потреб сторін спрацьовує в ситуаціях, де рішення є важливим для обох сторін; якщо стосунки з партнерами довготривалі й корисні; якщо є час і можливість попрацювати над подальшим розв'язанням складної ситуації; якщо бажання обох сторін збігаються; якщо між партнерами є статусна рівновага.

Компроміс має середні значення здатність поступитися своїми інтересами з обох сторін, що беруть участь у конфлікті. Прагнення прийняти рішення, що задовольняє обидві сторони, спрацьовує в ситуаціях, якщо ці сторони мають однакову владу, але протилежні інтереси

Ухилення має середні значення, що означає пасивність у відстоюванні своїх прав через неважливість для розв'язання проблеми або у безвиході.

Перенесення відповідальності за розв'язання проблеми на інших спрацьовує в ситуаціях, коли напруженість конфлікту досить висока і необхідно її послабити.

Пристосування має середні значення, що означає здатність діяти спільно з партнером заради його інтересів. Прагнення до гармонії у стосунках, комфортності обох сторін спрацьовує в ситуаціях, коли необхідно зберегти мирні стосунки з партнерами; якщо наслідок конфлікту важливіший для партнерів.

Тобто, можна сказати, що явно вираженої агресивності в середніх значеннях не має. Це говорить про те, що дана група контролює свою агресію та не виходить за межі.

Після порівняння хлопчиків і дівчаток за параметрами конфліктності за критерієм U -Манна Уїтні, були досягнуті результати.

Таблиця 3.4

Порівняльна таблиця за критерієм U-Манна Уїтні

Статистичні критерії	U-Манна Уїтні	Асимптотична значимість (2-стороння)	Середній ранг	
			хлопчики	дівчинки
Співробітництво	235,500	0,025	22,42	31,88
Непоступливість	201,500	0,004	21,06	33,05

Значення нижче 0,05 мають значимість. У дівчаток більш виражені показники, ніж у хлопчиків. Аналіз відмінностей показав, що дівчатка схильні до співпраці, ніж хлопчики. Тобто дівчатка більше активна участь беруть у розв'язанні конфлікту з відстоюванням як своїх інтересів, так і інтересів партнерів. Співпраця передбачає спільний пошук рішення, яке відповідає інтересам усіх сторін. Обидві сторони хочуть спільно розв'язати проблему, готові обговорювати суть конфлікту для пошуку рішення, яке влаштовуватиме всіх. Як наслідок— стосунки зміцнюються. Співпраця – найкращий спосіб вирішення конфліктів.

Так само дівчата більш непоступливі, ніж хлопчики. Вони схильні більш наполягати на своєму. Можуть бути не дуже сприйнятливі до почуттів інших, а трактувати ситуації з позицій свого негнучкого сприйняття. У їх емпіричному світі на центральному місці вони самі, і вони не прагнуть того, щоб подумати про речі з позицій інших людей. У них є нав'язлива потреба довести, зрештою, що вони добрі, що інші захоплюються ними і люблять їх.

3.4. План програми тренінгу з розвитку навичок розв'язання конфліктів у школі

Поради щодо ефективного розв'язання конфлікту:

- З'ясуйте, що призвело до конфлікту: дії іншої сторони або ваше нерозуміння ситуації. Припускайте краще, намагайтеся з'ясувати, що мав на увазі опонент. Ставте правильні і тактовні запитання.
- Відстоюйте свою позицію, але не тисніть на співрозмовника. Не вимагайте, щоб людина змінилася. Тиск обмежує можливості обох сторін і не сприяє вирішенню конфлікту.
- Стежте за тим, що говорите. Не принижуйте опонента, не узагальнюйте (не використовуйте слова «завжди» і «ніколи»), говоріть про конкретні речі, вирішуйте основну проблему, не чіпляйтеся за дрібниці.
- Стежте за своїми емоціями, не ігноруйте їх, але й не дозволяйте їм керувати вашою поведінкою. Говорячи про те, що ви відчуваєте, ви пояснюєте опонентові вашу позицію («Мене дуже засмучує, коли люди порушують свої обіцянки. Будь ласка, краще не обіцяй того, чого не можеш зробити»).
- Не бійтеся йти на поступки. Поступка не означає поразку, а дає змогу продовжити діалог. Гнучке і творче ставлення до ситуації –одна з умов управління конфліктом.

Навчання навичок розв'язання конфліктів у школі

Значну частину свого життя дитина проводить у школі. Тут вона не лише отримує нові знання, а й спілкується з однокласниками, вчителями. Як вирішувати конфлікти, які бувають види та наслідки конфліктів і як навчитися уникати їх, можна дізнатися на тренінгах, що їх проводять на уроках основ здоров'я або у старшій школі на виховних годинах.

Нижче наведено тренінг, що їх проводять за чинною програмою предмета «Основи здоров'я» для учнів 1-9 класів. Ознайомлення з цим тренінгом допоможе краще розуміти те, яким чином досягається набуття життєвих навичок у рамках освітнього процесу.

План програми тренінгу з розвитку навичок розв'язання конфліктів у школі

Запобігання конфліктам та розв'язання їх.

Мета: ознайомити учнів із «плюсами» і «мінусами» конфлікту і дати змогу відпрацювати алгоритм поведінки у конфліктній ситуації.

Очікувані результати

Наприкінці заняття учні:

- пояснюють «плюси» і «мінуси» конфлікту;
- називають стилі поведінки в конфліктній ситуації;
- демонструють уміння розв'язувати конфлікти.

Обладнання і матеріали:

- Класна дошка і кольорова крейда або фліпчарт і фломастери.
- Комп'ютер, доступ до інтернету, мультимедійний проектор (бажано).

Що підготувати заздалегідь:

- Роздрукувати Роздавальні матеріали для учнів.
- Роздрукувати по 1 екземплярові (Додатків Б-Г)
- Мотузка для вправи «Прохід над прірвою».
- Перевірити презентацію та відео до теми.

Орієнтовний план уроку

Таблиця 3.5

Стартові завдання	4 хв
Вправа «Скептики й оптимісти»	5 хв
Рухлива гра «Прохід над прірвою»	5 хв
Бесіда «Стили поведінки в конфлікті»	5 хв
Робота у групах	9 хв
Робота у групах	12 хв
Підсумкові завдання	5 хв
Усього тривалість	45 хв

Стартові завдання:

1. Знайомство. Запропонуйте учням по черзі назвати своє ім'я, висловити ставлення до конфліктів і розповісти, як вони найчастіше поведуться у конфліктній ситуації (наприклад: «Я — Катя, не люблю конфліктів і тому завжди поступаюся»).

2. Оголосіть тему уроку: «Сьогодні ми обговоримо негативні й позитивні наслідки конфліктів та ознайомимося з різними стилями поведінки в конфліктних ситуаціях».

Вправа «Скептики й оптимісти» (навчити учнів шукати позитивне в різних моментах)

- Порада: стежте за часом, на вправу відводиться 5 хвилин.
- Почніть із себе, сказавши: «Часто між людьми виникають конфлікти, і це добре, тому що можна побачити справжнє обличчя людини». Потім запропонуйте ОХОЧОМУ повторити заключну частину вашої фрази і спростувати її, наприклад: «Можна побачити справжнє обличчя людини, і це погано, тому що, можливо, після цього з нею не захочеться спілкуватися». Далі слово передається наступному ОХОЧОМУ, який повторює кінець фрази попереднього учасника, але тепер знаходить у ній «плюси», і так далі.
- У підсумку виходить діалог, у якому чергуються позитивні й негативні оцінки конфлікту.

Підсумовуємо: «Знаходити позитивне в різних моментах життя, зокрема в конфліктах, — важливе вміння, яке допомагає побачити повну картину і використовувати всі ресурси ситуації».

Рухлива гра «Прохід над прірвою» (демонстрування стилів поведінки у конфліктах)

1. За допомогою мотузки або в інший спосіб викладіть у кімнаті «доріжку» завдовжки 3–4 метри.

2. Запросіть 3 пари охочих узяти участь у грі. Запропонуйте двом парам вийти з класу, щоб вони не могли спостерігати за першою парою.

3. Запропонуйте парі учасників стати з різних боків «доріжки». Завдання гравцям — пройти «доріжкою» на інший бік. Той, хто ступить за мотузку, «падає у прірву». Перемагає пара, яка подолає «стежку» за короткий час.

4. По черзі запросіть другу і третю пари та поясніть умови гри.

5. Після того, як усі пари продемонструють свій варіант поведінки, проведіть обговорення.

Запитання для обговорення:

- Яка пара учасників продемонструвала найкращий спосіб розв'язання конфлікту? (Один з учасників поступився іншому.)

Примітка. Якщо жодна пара не вибрала правильну поведінку в цій ситуації, запитайте учнів, як треба було поводитися.

Підсумуйте. «У конфлікті треба вибирати той стиль поведінки, який є найоптимальнішим для розв'язання конкретної ситуації».

Бесіда «Стилі поведінки у конфлікті» (обговорити стилі поведінки у конфлікті)

1. Слово вчителя: «Існує п'ять основних стилів поведінки у конфліктній ситуації:

- боротьба;
- поступка;
- відсторонення;
- співпраця;
- компроміс».

2. Запропонуйте п'ятьом охочим зачитати про стилі поведінки з Роздавальних матеріалів для учнів «Стилі поведінки у конфліктах».

Запитання для обговорення:

- Як можна схарактеризувати поведінку людей на початку відео? (Вони боролися один з одним.)

- Як люди розв'язали конфліктну ситуацію? (Через співробітництво.)
- Як вони змінилися після цього?
- Як змінився світ навколо них?

Підсумуйте: «За можливості треба розв'язувати конфлікти на основі співпраці або шукати компроміс».

Робота у групах (ознайомити з інформацією про конфлікт)

1. Об'єднайте учасників у три групи («червоні», «жовті», «зелені»).

2. Розподіліть між групами Додатки Б, В, Г і запропонуйте підготувати та продемонструвати повідомлення:

група «червоні» — «Що розпалює конфлікт»;

група «жовті» — «Стратегії для розв'язання конфліктів»;

група «зелені» — «Як розв'язати конфлікт».

Запитання для обговорення:

- Як називаються слова і вчинки, що розпалюють конфлікт? (Конфліктогени.)

- У яких ситуаціях можна розв'язати конфлікт, підкинувши монету?

Наведіть приклади.

Робота у групах (розвиток навичок розв'язання конфліктів)

1. Розподіліть між тими самими групами ситуації. Прочитайте ситуації, виберіть одну з них. Проаналізуйте її за поданим планом.

- Іванка (18 років) хоче навчатись у Польщі, щоб здобути європейську освіту. Але її батько вважає, що дівчина повинна вчитись удома, аби залишатися під наглядом родини. Іванка переконана, що навчання закордоном допоможе їй у майбутньому.

- Роман (15 років) вирішив стати вегетаріанцем, але його мама готує традиційні українські м'ясні страви. Вона переконана, що їжа має велике значення для здоров'я, і нехоче, щоб Роман відмовлявся від м'яса.

- Сашко і Сергій — брати. Сашко готується до ЗНО, а Сергій репетирує пісню доконцерту, який відбудеться наступного вечора. Сашко хоче, щоб Сергій припинив грати, бо він не може зосередитися на навчанні. Але Сергій ще не закінчив розучувати пісню.

Як може закінчитися конфлікт? Придумайте три варіанти.

Виберіть найкращий варіант, опишіть його наслідки.

2. Запропонуйте групам проаналізувати ситуацію за поданим планом і презентувати її у класі.

Запитання для обговорення:

- Які стилі поведінки учасників у конфлікті ви запропонували?
- Чи всі конфлікти можна розв'язати так, щоб усі його учасники були задоволені?
- Чи стикалися ви з подібними конфліктами у своєму житті?

Підсумкові завдання (закріпити набуті знання)

1. Зачитайте висновки:

- Конфлікти — невід'ємна частина нашого життя.
- У конфлікті треба вибирати стиль поведінки, оптимальний щодо ситуації.
- За можливості найкраще вибирати співпрацю чи компроміс.

2. Завершальна вправа «Відкритий мікрофон». Запропонуйте учасникам по колу висловити свої думки, почуття, враження, що виникли у них під час тренінгу.

ВИСНОВКИ

Згідно з поставленими завданнями та на підставі отриманих результатів можна зробити наступні висновки:

1. Вивчивши співвідношення акцентуацій характеру та стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації, були зроблені висновки, що найчастіше зустрічається гіпертимний тип. Таким чином, підлітки з таким типом акцентуації рухливі, непосидючі, часто проявляють неухважність і дисциплінованість у вихованні; підлітки цього типу нестабільні в навчанні. Найчастіше виникають конфлікти з дорослими. Вони часто переоцінюють себе, прагнуть виділитися, заслужити похвалу.

За результатами співвідношення стилів поведінки підлітків в конфліктній ситуації, було зроблено висновок, що серед підлітків найчастіше зустрічається співпраця, як один із способів розв'язання конфлікту. Співпраця передбачає спільний пошук рішення, яке відповідає інтересам усіх сторін. Саме цей стиль поведінки в конфліктній ситуації зміцнює стосунки, та вважається найкращим способом вирішення конфліктів.

2. Кореляція показує зв'язок, між конфліктністю та вольовою саморегуляцією підлітків, що свідчить про негативно статистично значущий кореляційний зв'язок, який виявився між всіма показниками. Також існує позитивно статистично значущий кореляційний зв'язок між конфліктністю та акцентуацією характеру.

4. Визначивши гендерні відмінності конфліктної поведінки підлітків. Можна сказати, що середні значення конфліктності не показали явно виражених показників. Після порівняння хлопчиків і дівчаток за параметрами конфліктності критерієм U - Манна Уїтні, у дівчаток виявили більш виражені показники, ніж у хлопчиків. Отже, дівчатка більш схильні до співпраці, ніж хлопчики. Так само дівчата більш непоступливі, ніж хлопчики. Вони схильні більш наполягати на своєму.

5. Для успішного вирішення конфліктів необхідно володіти багатьма життєвими навичками: самоконтролем, вмінням слухати і говорити, висловлювати почуття, враховувати думку свого опонента. Ці навички допоможуть зменшити життєвий

стрес, підвищити авторитет, популярність, впевненість і самооцінку.

Щоб уникнути конфліктів, слід пам'ятати про два основних правила:

- Намагайтеся не використовувати конфліктогени.
- Не піддавайтеся на провокацію конфлікту (не відповідайте конфліктогеном на конфлікт).

У більшості ситуацій краще вирішувати конфлікти, ніж вести переговори. Однак іноді краще відступити від конфлікту або піти на поступки чи рішуче відстоювати свою позицію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцупов, А.Я. Словарь конфликтолога / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – СПб.: Питер, 2006. – 528 с.
2. Ассадулаева, О. В. Взаимосвязь тревожности и стилей поведения в конфликтной ситуации / О. В. Ассадулаева, Т. С. Головкова. // Основные вопросы теории и практики педагогики и психологии / Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции. № 2.. – 2016. – 195 с.
3. Белова, Д. Диагностика зависимости стратегии поведения в конфликтных ситуациях от некоторых свойств темперамента у операторов / Д. Белова, Ю. Тесля.
4. Берковиц, Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковиц; пер. с англ. А.Боричева, Л.Царук, Л.Ордановской. – СПб.: ПраймЕврознак, 2001. – 512 с.
5. Білий, Б. Стиль індивідуальної поведінки особистості в конфлікті / Б.В. Білий. – Київ, 2000. – 214 с.
6. Богданов, Е. Н. Психология личности в конфликте / Е. Н. Богданов, В. Г. Зазыкин. – СПб.: Питер, 2004. – 224 с.
7. Божович, Л. Проблемы формирования личности / Л. Божович. – М.: Педагогика, 1995. – 350 с.
8. Бэрн, Р. Агрессия / Р. Бэрн, Д. Ричардсон; пер. с англ. С. Меленевская, Д. Викторова, С. Шпак. – СПб.: Питер, 2001. – 352 с.
9. Варій, М. Й. Загальна психологія.: підр. для студ. вищ. навч. закл./ М.Й. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
10. Волгуснова, Е. Корреляция показателей темперамента и уровня конфликтности в супружеской паре / Е. Волгуснова, М. Иванова. // Вестник Шадринского государственного педагогического института. 2014. – С.14 -19.
11. Ворожейкін, І. Конфліктологія / І.Е. Ворожейкін. – Москва, 2001. – 328 с.

12. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский; под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 476 с.
13. Гірник, А.М. Основи конфліктології / А. Гірник. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 222 с
14. Головач, А. В. Взаимосвязь агрессивности, стратегии поведения в конфликте и доминирования полушария головного мозга в период ранней зрелости / А. В. Головач. // Минск: Изд. центр БГУ. – 2012. – С. 16–19.
15. Григор'єва, І. Індивідуально-психологічні детермінанти адаптивного поведіння студенток в конфліктних ситуаціях: дис. канд. псих. наук : 19.00.01 / Григор'єва І.В. – Москва, 2018. – 215 с.
16. Гришина, Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришин. – СПб.: ПИТЕР, 2000. – 544 с.
17. Дебора Ричардсон. Агресія у дітей і підлітків: Учебное пособие пер. с англ. С.Шпак / Д. Ричардсон. – СПб.: Речь, 2006. – 336 с.
18. Демець, Е. Взаимосвязь особенностей темперамента и стратегии поведения студентов в ситуации межличностного конфликта / Е. Демець, І. Мещерякова. // Гуманитарно-педагогічна академія (філіал) Федерального государственного образовательного учреждения высшего образования «Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского» (Ялта). 2018. – №58. – С. 305–310.
19. Добровидова, Н. Взаимосвязь личных особенностей студентов с доминирующей стратегией выхода из конфликтной ситуации / Н.А. Добровидова. // Вестник ВГУ. 2018. – С. 34–37.
20. Долинська, Л. Психологія конфлікту / Л. Долинська, Л. Матяш-Заяц. – Київ: Каравела, 2017. – 304 с.
21. Дроздов, О.Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості: навч. посібн. / О.Ю. Дроздов, М.А. Скок. – Чернігів, 2000. – 156 с.
22. Дуткевич, Т.В. Загальна психологія: (Конспект лекцій): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т.В. Дуткевич / Кам'янець-Подільський держ. Педагогічний ун-т. Кафедра психології. - Кам'янець-Подільський, 2002.–388с.

23. Какадий, И. И. Влияние тревожности на конфликтность обучающихся / И. И. Какадий, Э. Ю. Ковалев. // Образовательные ресурсы и технологии, Москва. – 2018. – С. 13 – 22.

24. Канцлер, Л. Особенности поведения подростков разных типов темпераментов конфликтных школьных ситуациях [Электронный ресурс] / Л. Канцлер, Л. Бочанцева // Международный студенческий научный вестник №3. – 2017. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=17271>.

25. Клонингер, С. Теории личности: познание человека / С. Клонингер. – СПб: Питер, 2003 г.– 720 с.

26. Крамина, А. С. Конфликтология / под ред. А. С. Крамина. – СПб: Лань, 1999. – 162 с.

27. Кречмер, Э. Строение тела и характера / Э. Кречмер. – Москва: Педагогика, 1995. – 292 с.

28. Кузнецова, О. В. Типы реакций на фрустрирующие ситуации при разном уровне личностной тревожности / О. В. Кузнецова // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. 2007.– № 2. – С. 114–118.

29. Куимова, Н.Н., Григошина Ю.А. Взаимосвязь тревожности и стиля поведения подростков в конфликтной ситуации // Современное образование. 2018. № 2. С. 40 - 50. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурса: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=26365

30. Кьеркегор, С. Страх и трепет / Серен Кьеркегор. – М.: Республика, 1993. – 383 с.

31. Ламах, М. Взаємозв'язок конфліктної поведінки підлітків з якостями їх особистості [Електронний ресурс] / М. Ламах // Науковий блог Національного університету "Острозька академія". – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <https://naub.oa.edu.ua/2013/vzajemozvyazok-konfliktnoji-povedinky-pidlitkiv-zyakostyamy-jih-osobystosti/>.

32. Лобаскова, М. Природа індивідуальних відмінностей темпераменту у підлітковому віці / М. Лобаскова, Е. Гіндіна, С. Малих. // Теоретическая и экспериментальная психология. 2010. – С.19–27.
33. Ложкін, Г.В. Практична психологія конфлікту / Г. В. Ложкін, Н. И. Повякель. – К.: МАУП, 2002. – 256 с.
34. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. – К.: МАУП, 2007. – 435 с.
35. Ляхова, О. Влияние типа темперамента учащихся старших классов на поведение в конфликтных ситуациях / О. Ляхова. // Мир педагогики и психологии. Мир педагогики и психологии: международный научнопрактический журнал. Нижний Новгород. 2010.
36. Максименко, С. Д. Загальна психологія : Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. / С. Д. Максименко. – Київ: "Центр навчальної літератури", 2004. – 160 с
37. Маслоу, А. Самоактуализированные люди: исследование психологического здоровья / А. Маслоу; пер. А. М. Татлыбаевой. – СПб., 1999. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://medbookaide.ru/books/fold1002/book1401/p1.php>.
38. Мей Роло. Смысл тревоги / Роло Мей. – М.: НФ Класс, 2001. – 171с.
39. Мельничук, І. Я. Організація психокорекційної роботи девіантної поведінки підлітків / І. Я. Мельничук // Зб. наук. пр. КПНУ ім. І. Огієнка. –2009. – Вип. 11. – С. 109–113.
40. Мойсеєва, О.Є. Психологія агресивності: сутність та можливості корекції / О.Є. Мойсеєва. – К.: Вид-воТОВ «КММ», 2008. – 208 с.
41. Мостова, Т. І. Характер, темперамент // Мостова Т. І. – М.: Рад.шк. – 1988. – №2. – С. 48–53 89
42. Общая психология: Курс лекций для первой ступени педагогического образования/ Сост. Е.И. Рогов. — М.: Гу- манит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 448 с.

43. Павелків, В. Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці. / В. Р. Павелків. // Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці.. – 2013. – С. 139–147.

44. Петровський, А. Краткий психологический словарь / А. Петровський, М. Ярошевський, Л. Карпенко. – Ростов-на-Дону: ФЕНИКС, 1998. – 512 с.

45. Пов'якель, Н. І. Особистісні детермінанти подолання конфліктності в юнацькому віці: навчально-методичний посібник. / Н. І. Пов'якель, Н. О. Макарчук. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, “Автореферат”, 2006. – 72 с.

46. Прихожан, А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А. М. Прихожан. – М. ; Воронеж : МОДЭК, 2000. – 304 с.

47. Психология человеческой агрессивности: Хрестоматия / [сост. К.В. Сельченко]. – Минск, «Харвест», 2003. – 656 с.

48. Райгородский, Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д. Я. Райгородский. – Москва: Бахрах-М, 2011. – 672 с.

49. Романенко, О. В. Особливості поведінки в конфліктних ситуаціях осіб із різним рівнем тривожності / О. В. Романенко, М. Ю. Лукашенко. // Юридична психологія. – 2017. – С. 21–29.

50. Розвиток лідерських якостей і комунікативної компетентності: програма і методичні матеріали / Укладач Гірник А.М. — К., АУХІЛТЕРА, 2016. — 72 с.

51. Румянцева, Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии / Т.Г. Румянцева // Вопросы психологии. – 1991. – №1. – С. 81-87 52.

Селюкова Т. В. ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОСТІ ТА КОНФЛІКТНОСТІ У КУРСАНТІВ НУЦЗУ З РІЗНИМ РІВНЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ / Т. В. Селюкова. // «Актуальні напрями сучасної практичної психології і психотерапії», Харків. – 2012. – С. 103–205.

53. Сергієнко, Н. П. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВИБІР СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ [Електронний ресурс] / Н. П.

Сергієнко, Ю. В. Сергієнко // Проблеми екстремальної та кризової психології.. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol1/27.pdf>.

54. Скрипченко, О. В. Загальна психологія .Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – Київ: Каравела, 2014. – 464 с.

55. Тихомирова, Є. Конфліктологія та теорія переговорів / Є. Тихомирова, С. Постоловський. – Рівне: Перспектива, 2008. – 240 с.

56.Фромм. Э. Бегство от свободы / Фромм Э.; [пер с англ.] ; общ.ред. и послесл. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1999. – 272 с.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Результати опитувальника «акцентуації характеру і темпераменту особистості» К. Леонгарда — Г. Шмішека у відсотковому співвідношенні двох класів

	9-А			9-В	
	Кільк. осіб		%	Кільк.осіб	%
Демонстративний	В	3	11%	0	0%
	Н	12	43%	12	46%
	Низ.	13	46%	14	54%
	Кільк. осіб		%	Кільк.осіб	%
Неврівноважений	В	1	4%	2	8%
	Н	16	57%	16	62%
	Низ.	11	39%	8	31%
	Кільк. осіб		%	Кільк.осіб	%
Педантичний	В	0	0%	0	0%
	Н	6	21%	6	23%
	Низ.	22	79%	20	77%
	Кільк. осіб		%	Кільк.осіб	%
Збудливий	В	2	7%	4	15%
	Н	11	39%	9	35%
	Низ.	15	54%	13	50%
	Кільк. осіб		%	Кільк.осіб	%
Гіпертимний	В	5	18%	8	31%
	Н	13	46%	12	46%
	Низ.	10	36%	6	23%
	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
Дистимічний	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%

	В	0	0%	1	4%
	Н	4	14%	5	19%
	Низ.	24	86%	20	77%
Тривожний	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	2	7%	1	4%
	Н	5	18%	4	15%
	Низ.	21	75%	22	81%
Циклотимічний	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	4	14%	4	15%
	Н	13	46%	14	54%
	Низ.	11	39%	8	31%
Афективний	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	7	25%	13	50%
	Н	8	29%	5	19%
	Низ.	13	46%	8	31%
Емотивний	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	5	18%	2	8%
	Н	6	21%	13	50%
	Низ.	1317	61%	11	42%

Таблиця 2

Результати методики «особистісна агресивність і конфліктність» Є.П. Ільїна, П.А. Ковальова у відсотковому співвідношенні двох класів

	А			В	
	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
Запальність	В	0	0%	9	35%
	Н	21	75%	12	46%
	Низ.	7	25%	5	19%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	%
наступальність	В	2	7%	4	15%
	Н	20	71%	16	62%
	Низ.	6	21%	6	23%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	%
образливість	В	2	8%	5	19%
	Н	20	71%	14	54%
	Низ.	6	21%	7	27%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	%
Непоступливість	В	2	7%	3	12%
	Н	22	79%	22	85%
	Низ.	4	14%	1	4%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	%
Без компромісність	В	9	32%	17	65%
	Н	17	61%	6	23%
	Низ.	2	7%	3	12%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	%
Мстивість	В	1	4%	6	23%
	Н	19	68%	12	46%
	Низ.	8	29%	8	31%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	%
нетерпимість до	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%

думки інших	В	1	4%	2	8%
	Н	18	64%	16	62%
	Низ.	9	32%	8	31%
підозрілість;	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	2	7%	8	31%
	Н	20	71%	14	54%
	Низ.	6	21%	4	15%
позитивна агресивність	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	3	11%	5	19%
	Н	22	79%	17	65%
	Низ.	3	11%	4	15%
негативна агресивність	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	1	4%	3	12%
	Н	23	82%	18	69%
	Низ.	4	14%	5	19%
узагальнений показник конфліктності.	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	0	0%	12	46%
	Н	28	100%	12	46%
	Низ.	0	0%	2	8%

Таблиця 3

**Результати методики «Дослідження вольової саморегуляції» А.В.
Зверькова і Є.В. Ейдман.у відсотковому співвідношенні двох класів**

	9-А			9-В	
загальна шкала	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	19	68%	17	65%
	Н	9	32%	5	19%
	Н	0	0%	4	15%
наполегливість	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	6	21%	6	23%
	Н	21	75%	12	46%
	Н	1	4%	8	31%
самовладання	Кільк.осіб		%	Кільк.осіб	%
	В	2	7%	0	0%
	Н	20	71%	20	77%
	Н	6	21%	6	23%

Таблиця 4

Результати методики «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації» К. Томаса у відсотковому співвідношенні двох класів

	А			В	
	Кільк.осіб	%		Кільк.осіб	%
Суперництва	В	8	29%	3	12%
	Н	13	46%	7	27%
	Н	7	25%	16	62%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	
Співпраця	В	11	39%	5	19%
	Н	13	46%	18	69%
	Н	4	14%	3	12%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	
Компроміс	В	6	21%	9	35%
	Н	15	54%	11	42%
	Н	7	25%	6	23%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	
Уникнення	В	5	18%	6	23%
	Н	20	71%	17	65%
	Н	3	11%	3	12%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	
Пристосування	В	5	18%	5	19%
	Н	12	43%	15	58%
	Н	11	39%	6	23%
	Кільк.осіб			Кільк.осіб	

Рис. 1.1. «Що розпалює конфлікт»

Рис. 1.2. «Стратегії для розв'язання конфліктів»

ЯК РОЗВ'ЯЗАТИ **КОНФЛІКТ**

СПІЛКУЙТЕСЯ

- ВИСЛУХАЙ СПІВРОЗМОВНИКА НЕ ПЕРЕБИВАЮЧИ
- ПОКАЖИ, ЩО ТИ РОЗУМІЄШ ПРОБЛЕМУ
- НАВЕДИ СВОЮ ПОЗИЦІЮ
- ПОЯСНИ, ЯК ПОЧУВАЄШСЯ

ДОМОВЛЯЙТЕСЯ

- ПРОДУМАЙТЕ МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТУ
- УСВІДОМТЕ НЕОБХІДНІСТЬ КОМПРОМІСУ
- ВИБЕРІТЬ НАЙЧЕСНІШЕ РІШЕННЯ
- ЗДІЙСНІТЬ СВІЙ ПЛАН

ЗАКРІПІТЬ РЕЗУЛЬТАТ

- *ОЦІНІТЬ, ЯК ПРАЦЮЄ ВАШ ПЛАН*
- *ОБГОВОРІТЬ, ЧИ ВИ ЗАДОВОЛЕНІ РЕЗУЛЬТАТОМ*

ЯК ТИ РОЗВ'ЯЗУЄШ КОНФЛІКТ?

Рис. 1.3. «Як ти розв'язати конфлікт»